

LUM.

LUNDS UNIVERSITETS MAGASIN | NR 1 | 2019

Institutioner väljer bort kött

Ny metod botar avhandlingsangst

Ta igen dig – på arbetstid

Stjärnräknare

ANLITAR ALLMÄNHETEN TILL MASSEXPERIMENT

Jagar partiklar som skadar hormonbalansen

”Du måste vara mellan 18–60 år gammal, icke-rökare, inte vara gravid och du får inte ha några luftvägssjukdomar, eksem eller öppna sår.” Önskemålen i annonsen kan tyckas lite udda innan det framgår att det är försökspersoner till en labbstudie som efterfrågas.

I aerosollabbets exponeringskammare studerar forskarna hur människors hälsa påverkas av olika luftburna partiklar. De undersöker allt från stearinljus och matos till diesel, rengöringsmedel och hårblekningsmedel.

– För att förstå hur luftburna partiklar och olika kemikalier påverkar oss behöver vi veta mer om hur människor tar upp ämnena, säger Christina Andersen, doktorand i aerosolteknologi vid Designvetenskaper LTH, och en av dem som arbetar med exponeringsstudier i aerosollaboratoriet.

DEN SENASTE STUDIEN handlar om ftalater (se faktaruta på nästa sida). Sexton personer – nio kvinnor och sju män – uppfyller kriterierna i annonsen och har tackat ja till att exponeras för ftalater i kammaren.

– I vår exponeringsstudie tittar vi på hur människor tar upp ftalater genom huden och inandningsluften och hur upptaget skiljer sig åt beroende på om ftalaterna är i gas- eller i partikelform, säger Christina Ander- ►

Försökspersonerna sitter i exponeringskammaren med specialgjorda huvor och andas in ren luft. Med huvan på är det möjligt att studera hudens och andningsvägarnas upptag av ftalater var för sig.

FOTO: ANETA WIERZBICKA

- sen, och poängterar att alla exponeringar med försökspersoner alltid är etiskt prövade och godkända, samt att nivåerna är långt under tillåtna gränsvärden.

FÖRSÖKSPERSONERNA EXPONERAS för ftalaterna i olika form under tre timmar vid fyra olika tillfällen. Vid två av tillfällena har de på sig specialgjorda huvor för att andas in ren luft fri från ftalater så att hudens upptag kan studeras specifikt. Vid exponeringen utan huvor studeras upptaget av ftalater via både hud och luftvägar. Efter varje försök samlas urinprov in under de efterföljande 24 timmarna för att se hur mycket som absorberas i kroppen samt hur snabbt ftalaterna lämnar kroppen.

– Urin är en bra källa för att få information om vilka ämnen vi utsätts för, säger Annette Krajs, forskare i Arbets- och miljömedicin och ansvarig för bioanalyserna i projektet.³⁰

Fyra till sex timmar efter exponeringen är det som mest ftalater i urinen och efter

I exponeringskammaren undersöker forskarna hur hälsan påverkas av luftburna partiklar. Annette Krajs vid Arbets- och miljömedicin och Christina Andersen vid Aerosolteknologi, LTH, är två av dem som arbetar med exponeringsstudier i aerosollabbet. FOTO: KENNET RUONA

Forskarna övervakar vad som pågår inne i exponeringskammaren så att försökspersonerna exponeras för rätt partiklar vid rätt tillfälle. FOTO: KENNET RUONA

24 timmar har merparten gått ur kroppen.

– Egentligen försvinner ftalaterna rätt så snabbt, de bryts ned och följer med urinen ut. Det farliga är att nästan var vi än befinner oss och vad vi än gör så utsätts vi för ftalater. Så det är den ständiga exponeringen som är det mest problematiska, att vi alltid har dessa ämnen i kroppen som påverkar vårt hormonella system, säger Annette Krajs.

– Försöket i labbet visar att ftalater i gasform tas upp både genom inandning och genom huden, men ftalater i partikelform kommer in i kroppen endast via andningsvägarna. Våra mätningar visar också att vi tar upp större mängder vid inandning än genom hudupptag, säger Christina Andersen.

FORSKARNA HOPPAS att resultaten kan bidra till tydligare riktlinjer för hur och i vilken mängd ftalater får förekomma i våra konsumentprodukter och hur vi kan minska vår exponering.

– Kunskapen om hur vi tar upp ftalater gör att vi kan utveckla bättre sätt att skydda oss. Framför allt är det viktigt för de människor som utsätts för höga nivåer i sina yrkesliv, säger Annette Krajs.

JESSIKA SELLERGREN

VAD ÄR FTALATER ?

Ftalater är ämnen som används som mjukgörare i plast och kan finnas i plastgolv, byggmaterial, förpackningar, mat, kosmetika, leksaker, regnkläder, gummistövlar, plasttryck på kläder och mycket mer. Vi är därför exponerade för ftalater hela tiden.

Alla ftalater är inte skadliga, men flera av dem påverkar hormonbalansen i kroppen och kan skada fertiliteten. För att minska de skadliga ftalaterna i vår omgivning har EU:s medlemsländer redan förbjudit en del av dem som förekommer i konsumentvaror, och ytterligare förbud är på gång. Det finns dock en risk att de förbjudna ftalaterna ersätts av andra mindre kända ämnen som skulle kunna ha lika skadlig effekt på vår hormonbalans.

OM FTALATPROJEKTET

Forskningsstudien om ftalater har finansierats av FORMAS och är ett samarbete mellan Aerosolteknologi, Designvetenskaper vid LTH och Arbets- och miljömedicin vid Lunds universitet.

REDAKTION

Jenny Loftrup
redaktör
046-222 95 90
jenny.loftrup@kommunikation.lu.se

Maria Lindh
bitr. redaktör, ansvarig utgivare
046-222 95 24,
maria.lindh@kommunikation.lu.se

Jessica Bloem
journalist
072-203 15 12
jessica.bloem@kommunikation.lu.se

Lena Björk Blixt
journalist naturvetenskap
046-222 97 23
lena.bjork_blixt@science.lu.se

Petra Francke
journalist och layout
046-222 03 16,
petra.francke@kommunikation.lu.se

Åsa Hansdotter
journalist medicin
046-222 18 87
asa.hansdotter@med.lu.se

Louise Larsson
journalist ekonomi
046-222 08 44
louise.larsson@ehl.lu.se

Gisela Lindberg
journalist humaniora och teologi
046-222 72 33
gisela.lindberg@kansliht.lu.se

Kristina Lindgarde
journalist LTH, samhällsvetenskap
046-222 07 69,
kristina.lindgarde@kansli.lth.se

Adress: LUM, Lunds universitet, Box 117,
22100 Lund **Internpost:** Hs 31

E-post: lum@lu.se

LUM på nätet: www.lu.se/lum

Annonser: tomat annonsbyrå, www.tomat.se
tel 046-13 74 00, e-post info@tomat.se

Prenumerationer: Anställda vid LU får LUM
gratis. För prenumeration kontakta Eva Anders-
son@kommunikation.lu.se, tel 046-222 70 10.

Adressändring: Anställda anmäler ändringar
till katalogansvariga vid institutionen (mötsv).
Övriga skickar ändringsuppgifter till LUM,
gamla adressrutan bifogas.

Tryck: Stibo Graphic

Nästa LUM: Manusstopp: 25 mars.
Utkommer 11 april.

ISSN: 1653-2295

Omslag: Fysikern Urban Eriksson.
Foto: Kennet Ruona

LUM.

LUNDS UNIVERSITETS MAGASIN

Lunds universitets magasin LUM utkom första gången 1968. Det når i dag samtliga anställda och även en stor grupp utanför universitetet. LUM har en upplaga på 11.700 exemplar och utkommer med 6 nummer per år.

smakprov.

8 Kurs för nyanlända ledde till IT-jobb

För två år sedan startade LU sin första uppdragsutbildning för nyanlända akademiker med IT-bakgrund. En lyckad satsning har det visat sig – idag har i princip samtliga fått jobb inom sitt utbildningsområde.

14 Utforskar historien under ytan

Marinarkeologen Brendan Foley har ett spännande yrkesliv – på havets botten har han undersökt såväl stridsflygplan från andra världskriget som 2000-åriga romerska handelsskepp. I sommar väntar utforskning av ett kungligt skepp från 1495.

16 Må bra och bli klar i tid med ny metod

Doktorandtiden kan kännas pressad för många – hur strukturerar man arbetet bäst för att bli klar i tid? Filosofen Åsa Burman är en av författarna till en handbok för doktorander och har hållit en eftertraktad workshop där hon delar med sig av viktiga tips för att överleva som doktorand.

24 Tar hjälp av allmänheten

En pappersrulle, en kompass och en gradskiva. Det är allt som behövs för att bidra till forskningen inom projektet Stjärnförsöket. Fysikern Urban Eriksson hoppas få in 100.000 observationer av stjärnhimlen från allmänheten för att kartlägga ljusföreningar.

27 Inte alltid lätt att be om ursäkt

Temat för årets Humanist- och teologdagar är Misstag. Filosofen Cathrine Felix kommer då att prata om ursäkter – vad är en acceptabel ursäkt, och när låter vi bli att be om ursäkt?

Professor Mats Benner:

Trots tveksamheter bör universitetet beakta rankning mer

RANKNING. Risken med att låta sig styras av rankning är att universitetet blir marknadsanpassade utbudsproducenter som låter andra sätta agendan.

Det menar Mats Benner, professor i forskningspolitik som nyligen presenterade en översiktsrapport om rankning för universitetsledningen.

Samtidigt har rankning blivit en så stor och viktig del av rekryteringsarbetet av både forskare och studenter, inte minst internationella, att det är svårt att bortse från den.

– Och trots att rankning är ett ganska trubbigt instrument så finns det mycket information i de olika måtten som rankningar bygger på, säger Mats Benner. Exempelvis är det bra att känna till vad studenter och

Mats Benner har presenterat en översiktsrapport om rankning för universitetsledningen. FOTO: JOHAN BÄVMAN

kollegor tycker om oss, hur vårt anseende ser ut.

Hur man i övrigt ska förhålla sig till rankning utan att låta sig styras av den, är en svår

fråga. För Lunds universitets del, som använder sig av rankingsresultat i marknadsföringen, finns inget akut hot just.

– Men om vi åker ur topp 100 i QS World University-rankningen kan det bli bekymmersamt, säger Mats Benner.

LU hamnade på plats 92 i senaste mätningen och har under de senaste fem åren halkat ner en liten bit varje år.

I vissa världar spelar rankningen en ganska liten roll. Särskilt för utbildningsintensiva högskolor och i rekryteringen av nationella studenter. I Mats Benners värld som handlar om ekonomi- och business spelar den en mycket stor roll med Financial Times som en viktig måttstock på kvaliteten bland handelshögskolor.

FÖR LUNDS UNIVERSITET som helhet behöver inte rankning vara så avgörande. Mats Benner delar in universitetet i fyra grupper: ledande, ärevördiga, uppåtsträvande och uppgiftsdrivna. LU hör till de ärevördiga, de mest prestigefyllda och viktigaste universitetet i sitt land eller i sin region. De ärevördiga universitetens referensramar är huvudsakligen nationella och deras finanseringsbas främst offentlig. De har en naturlig och historiskt etablerad roll som nationellt ledande, men tillhör inte de absolut ledande i världen som ständigt måste försvara sin plats på världens rankingslistor.

– Men LU tillhör också LERU, en organisation som samlar några av världens främsta

RANKNING

De internationella rankingarna använder sig av framförallt av tre typer av indikatorer:

- **SJÄLVRAPPORTERADE UPPGIFTER** Lärosätena fyller i webbformulär med uppgifter om t.ex. antal studenter, personal och intäkter.
- **BIBLIOMETRI** Uppgifter om vetenskapliga tidskriftspublikationer finns i två konkurrerande kommersiella databaser, Web of Science från Clarivate Analytics och Scopus från Elsevier. Med hjälp av

dessas kan man beräkna antalet publikationer, medelcitering och liknande för varje lärosäte.

- **ANSEENDEUNDERSÖKNINGAR** Enkäter skickas till akademiker/forskare som får ange vilka de bästa lärosätena är inom respondentens forskningsområde. Det finns också enkäter som skickas till arbetsgivare, som ska svara på vilka lärosäten som har den bästa utbildningen. Vissa internationella rankingar använder sig också av indikatorer som baseras på

stora vetenskapliga pris, på webbplatsernas popularitet, och annat. *Källa: Wikipedia*

LUNDS UNIVERSITET rankas för närvarande enligt nedan i de ledande internationella universitetsrankingarna (totalt finns det cirka 18.000 universitet i världen).

QS World University Rankings:	92
Times Higher Education:	98
Shanghai-rankningen:	101–150

universitet, och vi måste förhålla oss till det och kan inte leva efter egna lagar, påpekar Mats Benner.

Så rankingen är här för att stanna. Och som universitet bör man vara medveten om fallgroparna. Det finns inslag av vilda västern i rankingsvärlden och mycket handlar om köp och sälj och pengar. Mats Benner pekar på att exempelvis THE (Times Higher Education) har mycket höga avgifter på sina konferenser. Och QS-konsulter samarbetar med förlag som Elsevier som flera universitet nu bojkottar. Opartiskheten och objektiviteten är inte alltid att lita på.

– Enligt THE är Oxford det universitet som är högst rankat och bäst i världen. Och även om det är enastående på många sätt är det få som skulle säga att det är lika bra som Harvard, säger Mats Benner som menar att THE mäter med en typ av brittiska mått.

MAN BÖR ÄVEN TÄNKA PÅ att rankingen inte mäter ett universitets alla uppgifter. Mycket faller utanför som exempelvis socialt ansvarstagande, bred rekrytering och samverkan.

Det är heller inte så att de rikare universiteten per automatik når högre på rankingslistorna, vilket innebär att man inte kan skylla lägre placeringar på att man saknar de finansiella förutsättningarna.

– Man kan komma ihåg att ett universitet som Berkeley endast har en liten förmögenhet medan Stanford har 25 miljarder dollar – och de placerar sig på samma nivå.

MEN RANKNING ÄR EN INDUSTRI och den ska man ha kontroll på. Som andra industrier förändras den och det är viktigt att känna till vad som tillkommer och vad som faller bort, tycker Mats Benner som rekommenderar att man vid LU, under en kortare period i alla fall, försöker vara mer aktiv. Att ledningsfunktioner håller ett öga på ranking när resurser fördelas och när styrdokument formuleras.

– Vi har haft många långa goda år, men det kan ändras och då är det bra att ha koll på hur man ligger till och förhålla sig aktivt till det – innan någon annan gör den tolkningen åt en.

MARIA LINDH

Styrelsen för särskilda verksamheterna avskaffas

ORGANISATION. Styrelsen för USV, universitetets särskilda verksamheter, har avskaffats för att skära ner på byråkratin. Endast två verksamheter är kvar inom USV – Internationella Miljöinstitutet och Pufendorfinstitutet.

– Det är en logisk förändring, det blev en väldig byråkrati att ha en USV-styrelse kvar över Miljöinstitutets och Pufendorfs styrelser, säger vicerektor Bo Ahrén och tillägger att rektor nu får delegera vissa beslut till deras styrelser.

DET VAR SKILLNAD när USV bestod av många olika verksamheter, men under nuvarande ledning har USV krympt från tretton verksamheter till två. Sist ut var LUCSUS och Centrum för öst- och sydöstasiastudier som i december förra året lämnade USV. LUCSUS flyttade förra året till Samhällsvetenskapliga fakulteten, liksom Centrum för Mellanösternstudier. Centrum för öst- och sydöstasiastudier flyttade till Humanistiska och teologiska fakulteterna.

– Vi har en tydlig vision om att utbildning och forskning bedrivs bäst sammanflätad inom fakulteter, även när det gäller tvärvetenskap. Därför har vi genomfört de organisatoriska förändringarna, säger Bo Ahrén

USV KOMMER ATT finnas kvar för att ta emot nya tvärvetenskapliga satsningar.

– USV är bra för nya satsningar som behöver etablera sig. Tanken är att de ska ha mellan tre och fem år på sig att göra det, säger Bo Ahrén.

Men på lång sikt menar han att det är tryggare att finnas inom en fakultet, där det dessutom finns ett administra-

Internationella miljöinstitutet (bilden) och Pufendorfinstitutet är de enda kvarvarande verksamheterna inom USV, vars styrelse nu läggs ner. FOTO: MIKAEL RISEDAL

tivt stöd och förhoppningsvis långsiktiga strategier. Alla centrum som har flyttat in till fakulteter kännetecknas av att de är beroende av externa medel, vilket leder till nedskärningar om dessa minskar. Dessutom har USV inga pengar till medfinansiering. Men vissa centrum har oroat sig över ökade OH-kostnader och rekryteringen av forskare. Hur ska till exempel ingenjörer som finns på Centrum för Mellanösternstudier kunna avancera och bli professorer på en samhällsvetenskaplig fakultet?

– Utmaningen nu är att undanröja hinder så att tvärvetenskapen ska kunna växa inom fakulteterna, säger Bo Ahrén och tillägger att rektorsrådet Torun Forslid har utrett hinder och möjligheter för just detta (se sidan 37).

JENNY LOFTRUP

Lyckat resultat av kompletteringskurs för nyanlända akademiker:

Drömmen om ett IT-jobb i Sverige blev sann

UPPDRAGSUTBILDNING. Två år har gått sedan Lunds universitet startade sin första uppdragsutbildning för nyanlända akademiker med IT-bakgrund. Målet var att validera, komplettera och utveckla deltagarnas kompetens efter svenska förhållanden. Hur det gick? Över förväntan.

– Resultatet blev verkligen lyckat. Så gott som alla deltagare har fått jobb inom sitt utbildningsområde, säger Magnus Wärja, adjunkt på Ekonomihögskolan och en av lärarna på kursen.

Aldrig tidigare har så många asylsökande kommit till Sverige som under hösten 2015. En av dessa individer var Ahmed Bazzara från Syrien. Med siktet inställt på att bli dataingenjör hade han hunnit läsa två år på datavetenskapsprogrammet på universitetet i Aleppo innan han blev tvungen att fly kriget. Någon examen hann han aldrig få.

– Jag kom hit som flykting med bara en ryggsäck och ett huvud fullt av drömmar, säger Ahmed Bazzara.

DEN FÖRSTA TIDEN VAR SVÅR. I tretton månader blev han tvungen att vänta på att få uppehållstillstånd i Sverige. Men så kom våren 2017 och Ahmed Bazzara kunde börja kursen i webb- och systemutveckling för nyanlända akademiker. Söktrycket hade varit högt: det gick fyra sökande på varje plats och deltagarna valdes ut genom intervjuer.

– Jag visste redan från början att Sverige är en pionjär inom IT-området och utmaningen som det innebär att hoppa på kursen

Några av kursdeltagarna på Webb- och systemutveckling för nyanlända samlades för en tid sedan för att fira sina nya jobb.

Ahmed Bazzara kom hit som flykting från Syrien, gick den skräddarsydda utbildningen vid LU och har nu jobb inom IT-branschen.

lockade mig direkt, säger Ahmed Bazzara.

Utbildningen på 30 högskolepoäng gavs i samarbete mellan Region Skåne, Arbetsförmedlingen, Ekonomihögskolan, Lund University Commissioned Education (LUCE) och Språk- och litteraturcentrum vid Lunds universitet.

– Vi fick lära oss de flesta programmeringsgrunder som används frekvent i branschen och som det förväntas att alla utvecklare behärskar. Även svenskursen som ingick i utbildningen var mycket värdefull.

KURSEN AVSLUTADES med sex veckors praktik. Ahmed Bazzara gjorde sin på företaget Qlik i Lund.

– Det var väldigt nyttigt att få observera insidan av en svensk arbetsplats. Jag hade roligt, fick lära mig mycket och blev smått förundrad över många saker i den teknik de använder.

SEDAN I MAJ I FJOL jobbar Ahmed Bazzara som front-end web developer på ett konsultbolag i Lund. En front-end-utvecklare har ansvar för att skapa användargränssnittet på en webbplats eller i en app, att forma

och bygga logiken bakom hur användaren navigerar och använder applikationen.

– När jag skrev på kontraktet kändes det som att dörren till den framtid jag drömt om öppnades. Jag insåg att spännande och mer avancerade utmaningar nu ligger framför mig.

På frågan om vilket som är det bästa med hans jobb kommer svaret snabbt: att vara konsult.

– Det innebär att jag får jobba med olika projekt, olika teknologier och olika kunder. På så vis får jag bred erfarenhet och kan som det arabiska talesättet lyder "plocka en blomma från varje trädgård".

MAGNUS WÄRJA var ansvarig för webb- och systemutvecklingskursen. I slutet av november förra året bjöd han in till återträff för de tidigare deltagarna och deras lärare.

– Det var dags att fira alla framgångar. Elva av femton har fått jobb inom IT-branschen som matchar deras kompetens. Av dem som ännu inte är anställda är det en som precis fått barn och en som valt att studera vidare. Resultatet överträffar mina förväntningar, även om det råder ett skriande behov av kompetens inom IS-/IT-sektorn, säger Magnus Wärja.

Ahmed Bazzara tyckte att det var givande med den festliga återträffen.

– Jag har fortfarande kontakt med många av kursdeltagarna och ser flera av dem som mina vänner.

TEXT: EMMA HOLM

FOTO: LOUISE LARSSON

VAD HÄNDER NU?

Sedan 2018 har LTH tagit över stafettpinnen. Institutionen för datavetenskap kompetensutvecklar hundra nyanlända akademiker i projektet MatchIT, där tanken är att se till att deltagarna uppnår en kompetensnivå som företag inom IT-branschen i Sverige söker efter. Finansiar är Svenska ESF-rådet.

Region Skåne drar in bidrag till omhändertagande av Historiska museets fornynd.

Ekonomiskt bakslag för Historiska museet

FINANSIERING. Region Skåne minskar bidraget till Historiska museet från 1,2 miljoner till 400.000 kronor. Beslutet kom plötsligt och kommer få drastiska konsekvenser för det nyligen renoverade och återinvigda museet.

Under 29 år har Historiska museet fått oförändrade bidrag från regionen. Men nu måste regionen göra en stor besparing på 17 miljoner i sin kulturbudget. Bland de 70 kulturinstitutioner och 10 studieförbund som får verksamhetsbidrag från Region Skåne så är det två institutioner som tvingas spara redan 2019: Historiska museet och föreningen Konstitutet.

Region Skåne menar att kostnaden för att ta hand om den stora samling av fornynd som Historiska museet har borde ligga hos staten istället, och att de 400.000 kronor verksamheten får främst ska användas till vetenskapspedagogisk verksamhet för barn och unga.

Museichef Per Karsten menar att detta kommer att få allvarliga konsekvenser för de arkeologiska samlingarna. Rektor Torbjörn von Schantz och vicerektor Bo Ahrén har protesterat mot beslutet i en skrivelse till regionen och menar att besparingsbeslutet har tagits utan dialog och att Historiska museet får bära en oproportionerligt stor del av besparingarna i regionens kulturbudget.

Universitetet har inga pengar som direkt kan avsättas till Historiska museet för att lindra effekterna av neddragningen.

JENNY LOFRUP

Tobias Uller och Emma Kritzberg drev på för att vegetariskt skulle bli förstahandsalternativet vid Biologiska institutionen.

Institutioner väljer hållbar mat – kött blir specialkost

HÅLLBARHET. Vegetariskt blir standard, kött specialkost.

Så ser det ut när Biologiska institutionen och Institutionen för psykologi slår ett slag för minskad köttkonsumtion. Målet är att minska universitetets klimatpåverkan.

Vegetarisk kost ska vara förstahandsalternativet i samband med catering och andra aktiviteter där måltider beställs i förväg. Det har styrelserna för de båda institutionerna beslutat.

Det blir inget förbud mot kött och fisk

men de som vill äta det måste göra ett aktivt val. Den som inte väljer serveras en vegetarisk rätt. Undantag för vegetariskt som förstahandsval gäller vid representation på restaurang i samband med besök av internationella gäster.

UNIVERSITETETS MILJÖCHEF, Claes Nilén, välkomnar besluten som tagits på de två institutionerna. Enligt honom förs diskussioner på många håll inom myndigheten om att prioritera vegetariska rätter.

– Jag tycker det är föredömligt att de här besluten har tagits, säger han.

Biologiska institutionen tog beslutet vid styrelsemötet i november. Ledamöterna Emma Kritzberg och Tobias Uller drev på för att få till förändringen. Att vegetariska rätter alltid ska vara förstahandsalternativ och kött specialkost är en naturlig utveckling, anser de. Inte minst mot bakgrund av de alltmer märkbara klimatförändringarna.

– Om vi inte äter lika mycket kött så minskar vår belastning på klimatet, så det här är ett beslut som får positiva effekter. Det är ett ganska enkelt steg att ta, säger Emma Kritzberg.

– Det är ju inget förbud mot kött och fisk, bara ett sätt att försöka bidra till att minska vårt klimatavtryck. Som myndighet har vi stora krav på oss att göra vad vi kan, säger Tobias Uller.

Beslutet om vegetarisk mat som första-handsval gäller i samband med institutionens egna arrangemang, exempelvis internatvistelser och workshoppar eller vid catering. Med vegetarisk kost avses lakto-ovo-vegetariskt, det vill säga rätter där mejeriprodukter och ägg kan ingå.

TOBIAS ULLER OCH EMMA KRITZBERG hoppas att beslutet inspirerar cateringfirmor att satsa mer på vegetariska alternativ. Förhoppningen är också att andra delar av universitetet följer efter.

Institutionen för psykologi har redan tagit steget. I december fattade de motsvarande beslut som biologerna. Prefekten Robert Holmberg menar att beslutet ska gälla allt från fika och catering till workshoppar och internat. På samma sätt som hos biologerna ska den som vill ha kött eller fisk kunna välja det.

– Det finns inget tvång i det här. Jag ser det som en finurlig omprioritering, det ska bli spännande att se hur det går, säger Robert Holmberg.

INOM UNIVERSITETET har några centrumbildningar policyer och rekommendationer som motsvarar de formella beslut som fattats på de två institutionerna. LUCSUS, Lunds universitet centrum för studier av uthållig samhällsutveckling, har tagit steget fullt ut och erbjuder inte kött som alternativ. En praxis som har rått i många år.

– Jag tror inte att vi någon gång har haft någon som efterfrågat kött, säger Wim Carton, representant för LUCSUS miljögrupp.

Centrum för miljö- och klimatforskning, CEC, har ingen egen policy men följer Hållbarhetsforums kravlista. Inneböörden är att vegetariska alternativ ska vara huvudalternativ oavsett om det är mat eller fika.

TEXT: JAN OLSSON
FOTO: INGER EKSTRÖM

Rektor Torbjörn von Schantz:

– LU ska ha hållbara kostalternativ men individen får välja

HÅLLBARHET. Ett universitet som tar fram kunskap om hållbarhet och klimatpåverkan bör leva som det lär.

Det anser rektor Torbjörn von Schantz.

I universitetets miljöhandlingsplan 2017–2019 nämns inte mat. I ett mejl frågade LUM universitetets rektor Torbjörn von Schantz varför.

– Gällande mat har vi i stället valt att rutinmässigt verka för att öka efterfrågan på hållbara måltider, däribland ekologisk och fairtrademärkt mat liksom vegetariska alternativ.

Tycker du att vegetarisk kost bör vara förstahandsalternativ på olika nivåer inom universitetet?

– Jag tycker det är utmärkt att alla verksamheter ser över hur de kan bidra till ett hållbart samhälle på bästa sätt. Jag lämnar det dock upp till varje verksamhet att bestämma hur de vill göra gällande just vegetarisk kost som förstahandsalternativ.

Tycker du att en myndighet har större ansvar än exempelvis företag att gå i bräschen för minskad klimatpåverkan?

– Alla behöver bidra, men universitet som tar fram kunskap om hållbarhet och klimatpåverkan bör ju leva som det lär.

Rektor Torbjörn von Schantz.
FOTO: KENNET RUONA

Uppfattar du att mat är en känsligare fråga än resor?

– Allt fler efterfrågar vegetarisk mat av olika skäl. Vad gäller att minska LU:s klimatavtryck är jag mer bekymrad över vårt flygresande eftersom det är svårt att minska flygandet samtidigt som vi strävar efter ökad internationalisering. Där har vi en målkonflikt.

I GRUND OCH BOTTEN är det upp till varje individ att ta ansvar och göra sina egna val, betonar Torbjörn von Schantz. Universitetet ska se till att det finns hållbara alternativ i kaféer och restauranger som är kopplade till verksamheten. Och uppmuntra hållbara beställningar.

Hållbarhetsforum har tagit fram en kravlista som hjälp för den som vill anordna ett hållbart event som hittas via www.hallbarhet.lu.se/event

JAN OLSSON

Kreativa administratörer prisas för sin förmåga att navigera i kaos

ADMINISTRATION. Att ensam inte är stark är de prisade administratörerna Johan Lind och Sara Virkelyst överens om. Att vara en i teamet är viktigt – med respekt för varandras åsikter.

– Resultatet blir så mycket bättre när man är fler som jobbar tillsammans, säger Sara Virkelyst.

Hon jobbar på avdelningen Planering på den universitetsgemensamma förvaltningen och har tillsammans med Johan Lind, ekonomiadministratör vid kansliet för kliniska vetenskaper i Malmö, fått årets administrativa pris. Det innebär – förutom äran – 15.000 kronor att använda för egen valfri kompetensutveckling. Och kanske en liten fördel vid kommande lönesamtal och fortsatt karriärutveckling...

DE SER BÄGGE STORA FÖRDELAR med att vara anställda vid Lunds universitet och trivs jättebra. Det som möjligen inte är helt tillfredsställande är just karriärutvecklingen.

– Jag tycker att det saknas tydliga karriärvägar för specialister och det gör nog att många upplever att man har fastnat karriärmässigt. Det är svårt att komma vidare utan att bli chef, säger Sara Virkelyst som inledde sin karriär på Öresundsuniversitetet 2003 och kom till Planering tio år senare.

Johan Lind har arbetat länge på samma arbetsplats, men säger att hans arbetsuppgifter ständigt förändrats och utvecklats. Han började på Socialmedicin vid Region Skåne och kom sedan över till kliniska vetenskapers kansli i Malmö 2006. Nu arbetar han mycket med projektadministration för EU- och andra internationella projekt.

– Det handlar om att ha god kännedom om regelverken för att kunna hjälpa forskar-

Johan Lind och Sara Virkelyst är glada över administratörspriset och tycker det var kul att träffas och utbyta erfarenheter.

na att driva projekten på ett smidigt sätt, säger han.

I prismotiveringen för Johan Lind står bland annat att han är ett stort stöd för forskarna, att han har en strategisk blick och är proaktiv med en rutinerad förmåga att snabbt hitta konstruktiva och pragmatiska lösningar på projektutmaningar.

SARA VIRKELYST, som bland annat arbetar med ledningsstöd, ser att det går att vara kreativ inom ramen för regelverken. I hennes prismotivering står det bland annat om hennes förmåga att navigera i kaos och ständigt hitta möjliga vägar fram. Och om henne optimism och uthållighet och förmåga att anpassa sig till olika situationer och personer.

– Det som kan upplevas som att navigera i kaos är de olika beslutsvägarna. Hur universitetet fördelar pengarna och vilken instans som fattar vilka beslut. Ungefär som Johans jobb fast i ett annat koncept, säger Sara Virkelyst.

Under det senaste decenniet har mycket positivt skett inom LU är båda överens om. Inte minst centraliseringen med större kanslier och institutioner.

– Förr var man mer ensam och nu har man fler kollegor att utbyta erfarenheter med och kan dra nytta av varandras kompetenser, säger Johan Lind.

SARA VIRKELYST HAR OCKSÅ funderat mycket kring systemet med overheadkostnader, OH, och upplever att förståelsen för det har ökat.

– Tidigare sågs det ofta som en typ av avgift, en skatt som var pålagd av någon annan. Men det är ju faktiskt lärosätens egen modell och nu börjar folk förstå det och varför det behövs. Det är bra med ekonomispelet i prefektutbildningen, säger hon.

Bra och roligt är det också med administratörspriset. Johan Lind tycker att det känns stort och mycket hedrande och får medhåll av Sara Virkelyst.

– Här finns så många duktiga administratörer och att bli utvald bland en sådan enorm kompetens känns fantastiskt!

TEXT & FOTO: MARIA LINDH

Lunds kommun erbjuder gratis konferenshjälp

KONFERENSER. Lunds kommun vill öka antalet akademiska kongresser i Lund och erbjuder därför kostnadsfri hjälp till universitetet vid konferenser via Lund Convention Bureau, vars uppdrag är att underlätta i startskedet för den som planerar en konferens.

Pittoreska lilla Lund med det stora internationella universitetet anses ha stor potential som mötesdestination och borde enligt undersökningar kunna få fler konferenser att förläggas här. För några år sedan startade kommunen en Convention Bureau, något som finns i tjugofem kommuner i Sverige. I Lund är fokus främst på akademiska kongresser och ett samarbetsavtal finns med universitetet genom framförallt LU Konferens.

SAMARBETSAVTALET har som mål att fler vetenskapliga kongresser ska förläggas i Lund men också att underlätta för dem som arrangerar dem.

– Vi kan till exempel boka upp boende och lokaler flera år i förväg om det handlar om större konferenser, säger Sofia Björk som arbetar på kommunens Convention Bureau och samarbetar tätt med LU konferens och turistbyrån.

Lund Convention Bureau vill gärna vara med i inledningskedet, för att sedan lotsa vidare till LU konferens eller andra upphandlade aktörer.

– Vi kan tipsa om spännande lokaler, boende, sociala aktiviteter, middagsarrangemang, och bidra med kartor och broschyrer om Lund, säger Sofia Björk och menar att det är onödigt att var och en som värvat en konferens ska uppfinna hjulet igen.

Eva Wendel på LU Konferens menar

att om det är ett universitetsevenemang vill de också vara med i planeringsstadiet.

– Vi har koll på förutsättningarna inom universitetet och har upphandlade leverantörer för till exempel catering, filmning, streaming och system för anmälningar.

Lund Convention Bureau gjorde en stor enkät om vetenskapliga konferenser 2017, där bland andra 600 LU-medarbetare svarade. Nu besöker de olika institutioner för att informera om hur de kan hjälpa till eftersom många inte känner till dem vid LU.

NÅGRA PÅ LU som har använt sig av Lund Convention Bureau, i samarbete med LU Konferens, är Eva Westin och Cecilia Edelborg vid Institutionen för reglerteknik. De har anordnat stora och små möten på regelbunden basis under flera år och haft god hjälp av det stöd som finns.

– Den personliga kontakten gör det enkelt och de har stor rutin och erfarenhet. Genom deras visningsturer har vi till exempel hittat trevliga och passande lokaler för våra ändamål, säger Eva Westin, administrativ chef. Vi har också skaffat oss ett bra nätverk genom både Lund Convention Bureau och LU Konferens.

FÖR INSTITUTIONEN för reglerteknik är det dock viktigt att de som kommer hit för ett möte blir personligt bemötta och därför sköter de själva kontakten med deltagarna.

– Ett möte ska ha en genomtänkt agenda och vara kostnadseffektivt, men också upplevas som personligt. Vi som bjuder ska hand om gästerna på plats, säger Cecilia Edelborg, ekonomiadministratör.

JENNY LOFTRUP

Det var den 17 december 1944. Det amerikanska bombflygplanet B-24, mer känt som Tulsamerican, kretsade runt ön Vis utanför Kroatians kust. Planet var skadat efter en tysk attack och kraschade till slut i havet. Sju av tio i besättningen överlevde medan tre omkom, däribland piloten Eugene Ford. Honom har marinarkeologen Brendan Foley hämtat hem för begravning mer än 70 år efter hans död.

Djupdykning i historien

Marinarkeologen Brendan Foley har grävt fram såväl stridsflygplan från andra världskriget som 2000-åriga romerska handelsskepp.

FOTO: BRETT SEYMOUR

Vila lugnt, vi är här för att hämta hem dig tänkte vi när vi plockade upp det som återstod av piloten som legat på 40 meters djup i över 70 år, berättar marinärkeologen Brendan Foley, som är forskare i arkeologi vid LU.

Projektet genomfördes sommaren 2017 och marinärkeologerna fann bland annat benrester, pilotens vigselring och knappar från uniformen. Tidigare hade de haft kontakt med Eugene Fords familj, pratat med hans fru och någon av överlevarna från kraschen.

– Vi visste vem vi letade efter. Det var en mycket känslomässig upplevelse också på ett personligt plan.

Uppdraget som Brendan Foley fick av den amerikanska försvarsmakten 2016 var att dyka ner till havets botten och gräva ut flygplansvraket för att ta upp de människokvarlevor som fanns kvar. Via DNA kunde försvarsmakten säkra identiteten på soldaten, som sedan fick en statsbegravning hemma i USA.

ETT ANNAT av Brendan Foleys stora projekt är utgrävningen av ett skeppsvrak utanför den grekiska ön Antikythera. Det 2000-åriga romerska skeppet hittades av tvättsvampdykare år 1900 och är känt för sina enorma rikedomar som spridits över havets botten. Det handlar om otaliga amforor, glasföremål, brons- och marmorstatyer och oljelampor. På vraket hittades tidigare även den berömda s.k. anikythera-mekanismen som av experter beskrivits som en analog dator som kan förutsäga astronomiska händelser. Mängden föremål som hittats på havsbotten tyder på att det var ett handelskepp.

Brendan Foley förhandlade under många år med de grekiska myndigheterna innan han fick till stånd projektet som han sedan ledde tillsammans med den grekiska myndigheten för havsfornlämningar.

– Det är ofta en avancerad politisk dans som måste avklaras innan man kan sätta igång med utgrävningar. Jag har en enorm fördel av att jag känner mig bekväm med att förhandla med politiker, diplomater och finansärer – en2 färdighet jag blev formellt tränad i när jag doktorerade på MIT, säger Brendan Foley.

Tekniken har utvecklats så mycket under 2000-talet och detta, tillsammans med ett stort mått av uppfinningsförmåga, har varit avgörande för att kunna gräva ut skeppet som ligger på 50 meters djup, där dessutom stora delar ligger utför en brant slänt. Men mycket tid ägnas även åt att efteråt kunna tolka och analysera materialet utan att förstöra det. Brendan Foley menar att ett nära samarbete mellan olika arkeologer, kemister, biologer, ingenjörer, dataingenjörer är centralt både för att kunna genomföra utgrävningarna och de efterföljande analyserna.

– Det ger helt nya idéer och lösningar och är fantastiskt roligt, som en stor vetenskaplig lekplats, säger Brendan Foley.

UNDER UTGRÄVNINGEN, som startades 2014, var det första gången man inom arkeologi använde dykardräkten Exosuit – ett dykarsystem som liknar en superhjälteklädnad från Marvel. Dykarna kan stanna på 300 meters djup under många timmar, vilket ger mer tid på botten än som varit möjligt tidigare. Arkeologiskt banbrytande metoder

BRENDAN FOLEY

GÖR: forskare i arkeologi

ÅLDER: 50 år

FAMILJ: sambo Maria Hansson och två barn

RESDAGAR PER ÅR: 120–130

HOBBY: Samlar på antika pistoler och gevär.

UTBILDNING: fil dr i arkeologi och avancerad teknologi inom undervattensarkeologi vid MIT, MS i undervattensarkeologi vid University of Southampton, MA i historia vid Tufts University, BA i historia vid University of New Hampshire

inkluderade även att utföra DNA-analyser på restprodukter som bevarats inuti amforornas väggar, vilket innebar att man kunde ta reda på vad som funnits i till synes tomma kärl med hjälp av moderna molekylärbioologiska metoder.

Expeditioner av den här storleken är enormt kostsamma varför Brendan Foley ägnar en stor del av sin arbetstid åt att få fram pengar.

– Jag använder inga volontärer utan bara experter ombord på båtarna för att nå bästa möjliga forskningsresultat på kortast tid. Ingen skulle föreslå att en neurokirurg skulle ta hjälp av en volontär i operationsrummet, säger Brendan Foley.

I SOMMAR VÄNTAR en stor utgrävning av kung Hans huvudskepp Gribshunden, även kallad Griffen, som sjönk 1495 utanför Stora Ekön i Ronneby skärgård. Kung Hans var på väg för att möta Sten Sture (den äldre) för att förhandla om trontillträde under Kalmarunionen.

– Det är otroligt spännande eftersom skeppet är det bäst bevarade från den här tiden med den här sortens skeppskonstruktion som upptäcktsresande behövde för sina seglatser. Ett liknande exempel på ett sådant skepp är Christoffer Columbus skepp Santa Maria. Vi tror också att vi kommer att hitta vapen då skeppet troligen var rustat för strid, avslutar Brendan Foley.

GISELA LINDBERG

Efter att Brendan Foley hade bärgat kvarlevorna efter den amerikanske stridspiloten Eugene Ford från havets botten fick denne en statsbegravning – 70 år efter sin död.

FOTO: DPAA

A silhouette of a person standing on the edge of a cliff, with their arms raised in a 'V' shape, signifying triumph or achievement. The background is a warm, golden sunset over a range of mountains. The person is wearing a backpack and a cap.

Alla stolar är upptagna och workshopledarna fick tacka nej till deltagare. Uppenbarligen finns det stort intresse bland doktorander för ämnet – att bli klar i tid med sin avhandling och må bra på vägen.

**Så överlever du
avhandlingsarbetet!**

Jag tycker workshopen är jättebra, den öppnar ditt sinne och teknikerna känns realistiska att använda i arbetet, säger Kristin Osk Ingvarsdottir som i vår går in på upploppet och ska avsluta sin avhandling i kognitionsvetenskap.

Den nya workshopen är den första aktiviteten i en universitetsgemensam satsning på akademiskt karriärstöd (se nästa sida). Men det är inte första gången för ledarna för doktorandworkshopen.

– Vi har varit runt på de flesta högskolor och universitet i Sverige, säger Åsa Burman som doktorerat i filosofi vid LU men idag är anställd vid Stockholms universitet. Tillsammans med psykologen Johanna Clausen Ekefjärd har hon arbetat fram tekniker och förhållningssätt för att hjälpa just doktorander med arbetsprocessen och stressen den ger upphov till. Det har resulterat i boken "Bli klar i tid – och må bra på vägen – handbok för doktorander" och en rad olika workshops.

DET HELA BÖRJADE när Åsa Burman doktorerade och fick chansen att åka som Fulbright-stipendiat till Berkeley. Där stöttade man doktoranderna på olika sätt, för att hjälpa dem att bli klara i tid med sin avhandling. För Åsa Burman blev ett seminarium början till nya tankar om prioriteringar och arbetssätt. Hon delade sedan med sig av arbetssätten till doktorander vid LU. En av doktoranderna som använt teknikerna berättar:

– För mig hade det en oerhörd inverkan på min vardag. Jag fick mer gjort på min arbetstid och behövde inte längre jobba kvällar eller helger.

EN VIKTIG UTGÅNGSPUNKT är 80/20-regeln som säger att tjugoprocent av dina ansträngningar leder till 80 procent av ditt resultat.

– 80/20-regeln är både ett förhållningssätt och en konkret teknik, det handlar om att få syn på vad som är viktigt och sedan planera för att använda sin tid till det.

Till exempel när Åsa Burman arbetade med materialinsamling till sin avhandling, vände hon sig till några av de världsledande forskarna i ämnet och bad dem berätta vilka tre verk som de tyckte var viktigast.

– De ville gärna skicka mig långa litteraturlistor, men jag ville veta vilka tre verk de såg som viktigast för att lägga tid och kraft på dem och sedan kunna välja bort andra, säger Åsa Burman.

80/20-regeln kan även tillämpas på återkoppling på den egna texten, exempelvis för att sälla bland ▶

5 viktiga tips på vägen mot avhandlingen

1 ARBETA I "UNITS". Dela in din arbetsdag i units och A- och B-uppgifter. Fyra pass à 45 minuter bör du ägna åt ostört arbete till A-uppgifter – läsa, tänka, skriva. Om du har dina bästa timmar på förmiddagen se till att inte svara på mejl och boka in möten då. Ta riktiga pauser!

2 80/20-REGELN – 20 procent av dina ansträngningar leder till 80 procent av resultatet. 80/20 är både ett förhållningssätt och en konkret teknik. Anta utmaningen att identifiera de 20 avgörande procenten och se till att göra tid för dem. Tillämpa det vid materialinsamling, våga välja bort artiklar och lägg mer tid på de få viktiga artiklarna. Även när det gäller kommentarer som du får vid seminarier behöver du sälla – 20 procent av kommentarerna är centrala. Fokusera på dem.

3 SLUTPRODUKTIONSFOKUS. Arbeta baklänges. Bestäm vilken kvalitet du vill uppnå, undersök några av de avhandlingar som anses hålla hög kvalitet i ämnet – vad gör dem bra? Börja med att bestämma vilket ditt viktigaste bidrag till forskningen ska vara, sedan hur många sidor och kapitel som avhandlingen ska bestå av. Avgör vilka delar i din avhandling som är de viktigaste – lägg mest ansträngning och tid på dem, och tillåt dig inte att fastna för länge i övriga kapitel. Använd dig av en pärm med tomma sidor i kapitel, som du efterhand byter upp mot fulla sidor – så ser du tydligt hur det går framåt.

4 KRAV-KONTROLL-STÖD-MODELLEN är viktig för att hantera stress. Höga inre och yttre krav behöver balanseras med en hög känsla av kontroll, något som planering och att "arbeta baklänges" kan ge. Graden av det akademiska och sociala stödet som du får på jobbet och hemma påverkar hur du mår och hur mycket stress du kan hantera. En person, till exempel handledaren, kan ofta inte stå för allt stöd. Leta upp personer som kan komplettera din handledare med det stöd du behöver. Kommunera tydligt när du behöver extra stöd från dina närmaste.

5 PASSIV/AKTIV VILA Det är inte stressen i sig som är farlig, utan bristen på återhämtning. Prioritera din återhämtning. Det gäller att känna sig själv och identifiera vad som ger återhämtning – passiv eller aktiv vila? Det man gör som återhämtning bör vara förknippat med lust och inte måsten. Om man är mycket aktiv på fritiden behöver man kanske göra färre saker. Men om man brukar hamna i soffan och sträcktitta på tv-serier behöver man kanske komplettera detta med aktiv återhämtning – till exempel träna eller umgås med familj och vänner.

JENNY LOFTRUP

► kommentarerna från forskarseminariet och göra de viktigaste ändringarna i en text. En doktorand som Åsa Burman arbetat med berättade att hon fastnade i att göra många små, språkliga och andra ändringar i ett kapitel i ett relativt tidigt skede i skrivandet:

– Jag försökte istället att inte göra ändringar som kanske bara jag skulle uppmärksamma och som inte spelade så stor roll, utan istället släppa just det avsnittet för att gå vidare med det som jag uppfattade som viktigare, säger hon.

EFTER SEMINARIET i Berkeley började Åsa planera sina dagar efter en konkret metod som rekommenderades. Det handlar om att arbeta i ostörda pass ("units") med de viktigaste och svåraste uppgifterna, A-uppgifterna, utan att svara på mejl, googla efter information, jobba med administration eller småprata med kollegorna.

– Dina bästa timmar på dagen ska gå till A-uppgifter, för mig var det på morgonen och förmiddagen. De rekommendationer jag följde var att arbeta utan avbrott i fyra 45-minuterspass. Riktiga pauser mellan dina units är också viktigt, säger Åsa Bur-

Åsa Burman delar upp sitt arbete i ostörda pass.

man och menar att en riktig paus är något som ger dig återhämtning, exempelvis en promenad.

Det kan låta lite med fyra 45-minuterspass om dagen, men det blir mycket kvalitetstid med avhandlingen jämfört med hur de flesta arbetar idag. Det finns studier som visar att vi lägger så mycket som 28 procent av vår arbetstid på avbrott, som kostar enormt mycket koncentration. Och de snabbare, lättare B-uppgifterna ger ofta en mer direkt återkoppling och riskerar därför tränga undan A-uppgifterna.

– De goda nyheterna är att det är lätt

att åtgärda – stäng av den automatiska mejluppdateringen, sätt mobilen på flygplansläge och välj en avbrottsfri arbetsplats.

Men dagen handlar inte bara om akademisk produktivitet, utan också om stress. Sjukskrivningstalen bland doktorander är höga och många doktorander känner sig ensamma i det som stressar.

– Handboken är idealisk att läsa tillsammans med andra doktorander, till exempel i bokcirkel, för att bryta ensamheten, säger Åsa Burman.

PSYKOLOGEN HENRIK LEVINSSON går igenom hur krav, kontroll och stöd samspelar med varandra när det gäller stress. Går kraven upp, till exempel i slutfasen, så behöver också kontrollen öka, eller stödet. En doktorand som deltar i workshoppen, berättar att hon har slutat laga mat, träffa vänner och träna och att hon nu försöker återta sina rutiner.

– Doktorandtiden är lång och återhämtning är nödvändigt för att klara av stress. Att ge sig själv en stopptid för arbetet och sluta vid den tiden på dagen är viktigt.

TEXT & FOTO: JENNY LOFRUP

LU satsar på karriärstöd för yngre forskare

En ny universitetsgemensam satsning på karriärutveckling för forskargrupsledare, postdoktorer och doktorander har lanserats. Först ut var workshoppen för doktorander (se ovan).

Redan idag ordnas aktiviteter för att stödja yngre forskares karriär inom och utanför universitetet, men utbudet skiljer sig mycket åt mellan fakulteterna. På Medicinska fakulteten finns ett aktivt karriärcentrum som har stått modell för det nya centrala konceptet, som är öppet för alla, i motsats till tidigare satsningar som vänt sig till mindre grupper och sällan till doktorander.

– Det är hög tid för ett karriärkoncept som riktar sig till det stora flertalet och förstås är på engelska eftersom det finns så många

Åsa Thormählen håller i satsningen.

postdoktorer och doktorander som har engelska som arbetspråk, säger Åsa Thormählen, internationell koordinator som arbetar med karriärutveckling vid sektionen HR.

Nu har hon samlat ihop de aktiviteter som finns för doktorander, postdoktorer och forskargrupsledare på en gemensam hemsida på medarbetarwebben och staff pages, under rubriken Karriärutveckling för

akademisk personal. Finansiering för fyra år framåt hittades i den omställningsfond som universitetet varje år avsätter pengar till. Det har också tillkommit nya workshops och seminarier exempelvis "Akademisk produktivitet och stresshantering" (se artikel ovan).

– Det finns flera nya aktiviteter. Bland annat blir det en seminarieriserie om hur man kan använda sina akademiska meriter för att satsa på en karriär utanför akademien, säger Åsa Thormählen.

Det kommer även att ordnas lunchseminarier på olika teman. Det första kommer handla om etiska risker med medförfattarskap, apropå Macchiarini-affären.

TEXT & FOTO: JENNY LOFRUP

FOTNOT. Mer info hittas på medarbetarwebben, under "Karriärutveckling för akademisk personal".

Nytt år och nya löften. Januari är den månad då flest gymkort säljs och många önskar sig en nystart och ett mer aktivt liv. För att löftet ska hålla i sig är det inte bara beach 2019 som gäller, utan det är viktigt att hitta en träningsform som är rolig och som man vill fortsätta med. Men vilken träning är bäst? Och kan man bromsa åldrandet genom att träna?

**Bästa träningen
är den som blir av**

Vi vet alla att träning ger positiva effekter på hela kroppen. Muskler, bindväv, blodcirkulation, humör, hjärta och immunsystem stärks. Vi får mindre risk att insjukna i hjärt-kärlsjukdomar, demens, diabetes, cancer eller depression. Listan kan göras lång. Och i början på året är det många som verkar ha bestämt sig för ett nytt liv.

– Det bästa är ju om man inte bara köper ett gymkort utan faktiskt också tar sig till gymmet. Går man ut för hårt kan det lätt leda till bakslag längre fram, så det gäller att ha realistiska mål, säger Katarina Steding Ehrenborg, som är fysioterapeut och forskar om hjärtats funktion.

SJÄLV HAR HON precis sagt upp sitt gymkort. Eftersom hennes plan var att gå till gymmet och träna så slutade hon träna hemma. Men med små barn och mycket jobb hann hon aldrig komma iväg. Till slut sa hon upp sitt gymkort och satte igång med hemmaträningen istället.

– Man måste hitta de former som passar in i livet annars blir det lätt att man tränar under någon månad, för att sedan sluta.

Många ger nyårslöften om att springa maraton längre fram under året och börjar därför träna för fullt. Även om musklerna byggs upp relativt fort, tar senfästen och ligament längre tid på sig. Då är det lätt att något går sönder.

– Om du inte har tränat på lång tid och är runt 50 år finns risk för en underliggande hjärt-kärlsjukdom som inte ger några sym-

Katarina Steding Ehrenborg och Ola Hansson påpekar att all träning är bättre än ingen träning alls. FOTO: ÅSA HANSDOTTER

”Att springa fem kilometer två gånger i veckan år efter år gör att man lätt hamnar på en ’plata’ där ingen fysisk utveckling sker.”

tom i vila. Däremot kan den märkas när du sätter igång med hård ansträngning, säger Katarina Steding Ehrenborg.

FÖRTRÄNGNING I HJÄRTATS KRANSKÄRL

ger en ökad risk för plötslig hjärtdöd, vilket ibland har inträffat under de stora, långa loppen. Det får ofta mycket medial uppmärksamhet då ett plötsligt hjärtstopp blir väldigt dramatiskt vid tävlingslopp som sker inför stor publik. Det är dock ovanligt, poängterar Katarina Steding Ehrenborg.

Majoriteten som börjar träna får istället stora hälsovinster, så det är alltså fortfarande farligare att *inte* träna än att träna. Forskning visar också att de som rör på sig allra minst, har mest att vinna på att komma igång. Rent fysiologiskt märker man snabbt en förändring när man börjar. Efter bara några veckor får kroppen en ökad plasma-volym, vilket gör att blodet kan transportera mer syre. Kroppen anpassar sig också snabbt neuromuskulärt, vilket innebär att man får ett effektivare rörelsemönster och

BOTNIA TRÄNINGSTUDIEN

Botnia träningsstudien är ett samarbete mellan Lunds och Helsingfors universitet. 1000 personer delades in i tre grupper. Under ett år tränade den ena gruppen två gånger i veckan med tränare, medan den andra gruppen fick en papperslapp med sig hem (träning på recept) där det stod vilken träning de skulle göra under året. Den tredje gruppen var kontrollgrupp och inga speciella åtgärder gjordes.

Efter ett år mätte man deras värden igen. Båda träningsgrupperna klarade sig bättre än kontrollgruppen. Gruppen med egen tränare hade dock bättre värden än de som tränade på egen hand. Fem år senare har båda träningsgrupperna fortfarande bättre värden än kontrollgruppen men i övrigt kan man inte skilja grupperna åt. Slutsats: en lapp i handen ger betydande långsiktiga hälsovinster och kostar lite.

Bilden har inget med studien att göra. FOTO: SHUTTERSTOCK

Sofia Bunke menar att man ska skriva in sin träning i kalendern. FOTO: GUNNAR MENANDER

Sätt rimliga mål för träningen

Hur gör man då för att komma igång och träna mer?

En person som nystat i frågan är Sofia Bunke, lektor i idrotts- och motionspsykologi.

– Till att börja med är det viktigt att sätta upp rimliga mål och göra en plan. Vi är ju vanemänniskor. Använd kalendern. Ju mer specifika vi är om var, när och hur, desto större sannolikhet att det blir av.

Gå i tanken även igenom vilka svårigheter som kan dyka upp och hitta strategier för att hantera dessa, tipsar Sofia Bunke.

– Vet man exempelvis med sig att man hamnar i soffan vid en mellanlandning hemma är det värt att planera för att ta sig direkt till träningen från jobbet. Kanske behövs också ett mellanmål.

Viktigt är att välja sådant som man gillar och känner sig bekväm med. Alla kan inte älska yoga. Det kan låta själv-

klart, men är avgörande, poängterar Sofia Bunke.

Forskningen har visat att beteendeförändringar gynnas av om de blir sanktionerade av omgivningen. Sådant går att planera för. Träna med en kompis, planera in en lunchpromenad med en kollega, eller – om du hellre vill träna själv – se till att få socialt stöd av familj och vänner.

Ett ofta använt begrepp när det kommer till beteendeförändring och motivation är self-efficacy. Översatt till träningsammanhang handlar det om en tilltro till sin egen förmåga att skapa positiva vanor över tid, även i perioder då disciplinen sviktar. Att veta med sig att man kommer tillbaka.

– Det här tänket går att använda till allt möjligt, också för att minska stillasittandet och öka den fysiska aktiviteten i vardagen. Det handlar inte bara om träning.

KRISTINA LINDGÄRDE

samma arbete därmed kostar mindre syre.

– Det är därför det är så roligt att börja träna – på kort tid får man en ganska snabb utveckling, säger Ola Hansson, som forskar om arvsmassa, muskelfunktion och träning.

I EN VÄRLD där fler och fler har tidsbrist hade det ju varit praktiskt med ett 30-minuterspass högintensiv träning som fixade allt. Men så enkelt är det inte. Alla har olika förutsättningar för att tillgodogöra sig träning vilket dels beror på gener, men även andra komponenter som till exempel träningsvana och personlighet.

– Högintensiv träning är en trend just nu, men tyvärr är det så att olika individer får olika svar på samma sorts träning. Detta gäller

både vikttnedgång och muskelbyggande, vilket kan tyckas orättvist. Så det tråkiga svaret på hur man ska träna är att – det beror på. Det handlar om förutsättningar, målsättning och tid så du måste prova vad som passar just dig, förklarar Ola Hansson.

Han understryker även att ensidig träning inte är ultimatum och att effekterna då uteblir. Att springa fem kilometer två gånger i veckan är efter år gör att man lätt hamnar på en "platå" där ingen fysisk utveckling sker.

– Det här är utmaningen för de som är vana att träna. Att inte bara bibehålla sin träning, utan kunna variera den och trappa upp intensiteten för att göra framsteg.

Mitokondrierna, som är en slags energifabrik i musklernas celler, fungerar säm-

re när vi åldras. De påverkar ämnesomsättningen och med ökad ålder minskar också vår muskelmassa och styrka. När man passerat 40-årsåldern börjar muskelnedbrytningen på allvar och det blir allt viktigare att kombinera konditionsträningen med styrketräning.

– Träning ger fler och bättre mitokondrier, ökad rörlighet och bättre balans som förebygger fallskador vilket är mycket viktigt när vi blir äldre. Så det kanske inte är så omöjligt att bromsa åldrandet som vi tidigare trott. Men vad du än väljer så kan man sammanfattningsvis säga att de som tränar, oberoende av vad, får resultat. Vilken träning som helst är bättre än ingen träning alls, avslutar Ola Hansson.

ÅSA HANSDOTTER

A black and white portrait of Sara Ek, a woman with dark hair pulled back, looking slightly to the right of the camera with a thoughtful expression. She is wearing a light-colored top. The background is softly blurred, showing what appears to be a window with a grid pattern.

Vill skapa brygga mellan molekyl och patient

Sara Eks blick för nyanser har lett till en banbrytande forskningsresa. Nu har hon fått ett stort anslag för att bli ännu vassare på att fastställa hur immunförsvaret samverkar med olika typer av lymfom. Förhoppningen är att ett enkelt blodprov ska kunna identifiera vilka patienter som har nytta av en skräddarsydd immunstimulerande behandling.

I ett svindlande ögonblick händer något stort. Efter eviga timmar vid mikroskopet gör professor Sara Ek en upptäckt. En av alla testade antikroppar binder till just den cancerform hon studerar, mantelcellslymfom, och inte till någon annan vävnad, varken frisk eller sjuk. Det innebär att antikroppen kan identifiera denna ovanliga och svårdiagnosticerade cancerform. Resan mot att finna lindring och bot har inletts.

När detta avgörande ögonblick inträffade var Sara Ek i slutet av sina doktorandstudier. Hon hade läst bioteknik, ekonomi och immunteknologi parallellt på fristående kurser.

Sara Eks forskning om lymfom bygger på en ingenjörskonst som ger patienter rätt diagnos och behandling.

– Jag blev helt uppslukad av frågor om immunförsvaret – hur det fungerar normalt och hur sjukdomar ger ett överaktivt eller inte alls fungerande immunförsvaret, förklarar Sara Ek, som idag är professor i immun-teknologi på LTH.

Beslutet att disputera var inte självklart, utan en konsekvens av att hon blev betagen av ämnet och ville veta mer.

SARA EKS FORSKNING om mantelcellslymfom har servat studenter, kollegor, läkare och företag med ingenjörskonst som genererat ny diagnostik. Verktyg som möjliggör precisa behandlingsval har – tillsammans med nya behandlingar i sig – förlängt överlevnaden i denna obotliga cancer från två till tre år till dagens sju till åtta år.

– Eftersom det var en stor upptäckt inte bara för mig utan inom hela fältet ändrades synen på tumörförmen, vad som driver den och hur den ska diagnostiseras. Vi var tidigare helt övertygade om att ett annat protein var avgörande för utvecklingen av mantelcellslymfom, säger Sara Ek.

”Jag älskar akademien där fokus är på kunskap. Här finns inte så mycket yta, utan ett genuint intresse av att förstå mer och göra världen bättre.”

EFTER UPPTÄCKTEN började jobbet. De första förädlade antikropparna togs fram i samarbete med KTH. I ett andra steg började LTH utveckla antikroppar från hybridomceller, det vill säga celler som odlats för att tillverka en viss sorts antikropp.

Detta ledde till att nya standardiserade läkemedel kunde tas fram i stor skala, eftersom hybridomcellerna producerar antikroppar som är både beständiga och reproducerbara. Genom dem kan produktionen ske utan djurförsök, vilket är viktigt både etiskt och ekonomiskt.

– Jag älskar akademien där fokus är på kunskap. Här finns inte så mycket yta, utan ett genuint intresse av att förstå mer och göra världen bättre. För mig är det viktigt att min forskning gör skillnad och jag är en ganska otålig person.

2007 var Sara Ek med om att starta bioteknikföretaget Immunovia. Idag ett børs-

noterat företag med ett 30-tal anställda. Hon driver dessutom ett doktorandprogram med fokus på cancer och entreprenörskap (canfaster.se) och är involverad i NOME, ett mentorsnätverk för startupbolag.

Kanske är det denna initiativkraft och otålighet som gör hennes ögon känsliga för avvikelser.

– Många tänker att en upptäckt måste vara stor och iögonfallande. Att man plötsligt ser fyrverkerier och raketer. Så är det inte. Färgskiftningen på en gel kan vara den avgörande skillnaden.

VI TALAR OM intuitionens roll i forskning. Sara Ek funderar en stund. Säger sedan att hon litar till sin intuition i privatlivet, men håller den på avstånd i sin forskning.

– Jag drivs av kunskap, kunskap, kunskap. Men OK, i ett hav av oändliga möj-

ligheter och problemkomplex väljer jag ändå att ställa en viss fråga. Sedan följer jag det spåret metodiskt.

Sara Ek känner en djup ödmjukhet inför sjukvården och läkarkåren, som skapar bryggan med

den ”krassa verkligheten” och svårt sjuka patienter. Själv ser hon inte patienter dagligen, men tycker att det är viktigt att vara nära deras verklighet.

– Mina studenter sitter med vid patolog-ronderna. Patologens detektivarbete är att göra molekyläranalyser och ställa en diagnos. Onkologen översätter den informationen till val av terapi. I gränssnittet mellan patologen och onkologen vill jag göra skillnad med min forskning genom att bidra med mer exakt information och bättre verktyg.

Sara Ek ser en koppling mellan sin personlighet och forskning. Hon drivs av att skapa ordning. Inte som pedant utan som strateg.

– Varje dag tar en forskare myrsteg, alla hoppas att myrstegen ska adderas samman och bli någonting stort som förklarar nya viktiga mekanismer. Men det gör man inte ensam.

FORSKNINGSMEDEL

Sara Ek har fått ett anslag på 3,3 miljoner kronor från Mats Paulssons stiftelse för forskning, innovation och samhällsbyggnad. Hon ska undersöka tumörvävnad och blod för se att om det är möjligt att kartlägga immunförsvarets förmåga att svara på immunstimulerande behandling baserat på ett enkelt blodprov. Det långsiktiga målet är att utveckla en kommersiell produkt för klinisk användning.

Hon berättar om lagarbetet och sin roll som projektledare. Om att koordinera och entusiasmera kollegor. Få jobbet gjort. Då måste man kunna söka pengar.

– Vi är till stor del externfinansierade. Det är en källa till stress och glädje att sätta sig ner och formulera sina idéer. Bara 15–20 procent av ansökningarna blir beviljade. Du måste skicka tio, tjugo ansökningar för att få ihop forskningsmedel. Man är inte bättre än den senaste produkten man levererat.

Sara Ek drömmer om nya behandlingsformer och läkemedel som kan förlänga liv. Och får nu nya möjligheter att närma sig målet tack vare det nya anslaget på 3,3 miljoner kronor.

Det avgörande ögonblicket kan dyka upp igen. Sara Ek är beredd.

**TEXT: STEFAN DANIELSSON
FOTO: KENNET RUONA**

MANTELCELLSLYMFOM

Lymfom kallas tumörer som utgår från kroppens immunsystem, från de vita blodkropparna lymfocyter.

Mantelcellslymfom är en snabbväxande cancerform, som främst drabbar äldre män. I Sverige insjuknar årligen 80–100 personer i sjukdomen. Den bildar ofta förstorade lymfkörtlar på halsen, i armhålor eller ljumskar, men kan också ge upphov till tumörer i andra organ i kroppen.

Stjärnskådning på bred front

Urban Eriksson visar den enkla metoden. Som deltagare i Stjärnförsöket får man direkt feedback på inrapporterade data.

Nu startar projektet Stjärnförsöket. Förhoppningen är att få in 100.000 observationer under det kommande året. Syftet är att väcka uppmärksamhet för det ständigt växande problemet med ljusföroreningar. Projektets vetenskapliga ledare är fysikern Urban Eriksson.

Stjärnförsöket är ett massexperiment och bygger på begreppet citizen science, det vill säga att allmänheten bidrar med datainsamling till forskning.

– Vi vill få ut en massa skolelever, lärare, scouter, pensionärer och andra att titta på himlen och räkna hur många stjärnor som syns. Ambitionen är att få in 100.000 observationer, säger Urban Eriksson, verksam på Nationellt resurscentrum för fysik (NRCF) vid Lunds universitet.

Utrustningen är okomplicerad och tekniken enkel. Allt man behöver är en pappersrulle att kika genom, en kompass för att ha koll på väderstrecken och en gradskiva så att man riktar pappersrullen i rätt vinkel mot stjärnhimlen. Rullen behöver inte ha någon specifik storlek eftersom metoden bygger på det relativa måttet mellan rullens längd och diameter. En vanlig hushållsrulle ger lagom stor yta för stjärnräkandet, konstate-

rar Urban Eriksson. Och gradskivan skriver man lätt ut på projektwebben som finns hos ForskarFredag.se.

I grund och botten handlar satsningen om folkbildande vetenskapskommunikation. Projektet vill få människor att bli mer medvetna om omfattningen av ljusföroreningar. Genom att räkna stjärnor kan man lätt få fram ett mått på hur stor ljusföroreningen är på just den plats man befinner sig.

MÄNNISKANS ANVÄNDNING av konstgjort ljus har förändrat miljön på stora delar av jordklotet. Vetenskapliga studier visar på negativa effekter hos djur och växter, men även på människors hälsa och välbefinnande.

– Vi måste jobba med att få rätt belysning på rätt ställe i samhällsplaneringen, säger Urban Eriksson.

En nylanserad app, som heter Stjärnförsöket, används för insamlingen av alla data som ska ske det kommande året. När delta-

garna rapporterar in sina data får de direkt feedback i form av en uträkning kring dels hur stor ljusföroreningen är där man befinner sig, dels antalet stjärnor man kan se totalt sett över hela himlavalvet på just den platsen. Dessutom kan man på en karta se resultatet av andra personers observationer runtomkring.

Att få direkt feedback, samt att få en egen upplevelse av en aktivitet, gör människor mer motiverade att ta till sig kunskap, konstaterar Urban Eriksson som är inriktad på just didaktikforskning inom fysik och astronomi.

Under våren riktar sig projektet i första hand till skolor och olika föreningar. Under hösten blir det fokus på allmänheten. I slutändan kommer även en populärvetenskaplig rapport och en vetenskaplig artikel baserad på satsningen.

TEXT: LENA BJÖRK BLIXT
FOTO: KENNET RUONA

STJÄRNFÖRSÖKET

Stjärnförsöket koordineras av föreningen Vetenskap & Allmänhet i samarbete med flera lärosäten samt med anslag från Formas. Projektet har dessutom fått internationell spridning och genomförs i samverkan med flera andra länder.

Magnus Winberg ansvarar för 500 LU-servrar i tre olika hallar. Men kanske är det ändå i handbolls-hallarna som han trivs bäst. Som speaker, DJ och hejklacksledare för Ankaret, Lugi och nu senast för landslaget under handbolls-VM vet han hur man drar igång en fest på läktaren.

Magnus Winberg under Sveriges match mot Norge i handbolls-VM i Köpenhamn. Om ett år är det dags för EM på hemmaplan. FOTO: PETTER ARVIDSON / BILDBYRÅN

Hejklacksprofil med IT-intresse

Senaste semesterresan gick till Köpenhamn i januari. Som hejklacksledare för de blågula handbollsfansen lyfte han stämningen med hjälp av ramsor, puka och en intensiv blick.

– Det är bara en sak som är dålig med att vara hejklacksledare, man missar en del av matchen när man står med ryggen mot plan, säger Magnus Winberg.

Han berättar att han ofta får positiva reaktioner på sin hobby, både från okända på stan och från spelare som Simon Jeppson i landslaget. Att han blir igenkänd på stan i Lund handlar inte bara om insatsen för svenska landslaget, utan också om att han är speaker under Lugis matcher och har varit en profil som hörts och syns i många olika klubbar och idrottshallar i Skåne.

– Det är härligt. Jag känner många unga människor som brinner för sin sport, som jag har följt genom åren genom att vara speaker och DJ på matcher olika sammanhang.

DET BÖRJADE MED dotterns flicklag i HK Ankaret i Bjärred. Där blev han funktionär, speaker och DJ vid deras matcher. Spelarna förbereddes också på hur det är att springa in till en stor handbollsmatch, och få sitt namn uppropat.

– Jag gjorde en ljusbåge av julgransljus

och drog igång en ljudanläggning i den slitna hallen, berättar Magnus Winberg och menade att han, som själv aldrig hade spelat handboll, hade hittat ett sätt att stötta laget.

Sen började han som speaker till flickornas matcher och spelade musik i pauserna. Dessutom skapade han en jingel till varje tjej som gick igång när de gjorde mål.

– Det betydde nog något för självförtroendet, att de blev peppade under matcher-na från de var tio år.

Till Lugi kom han till via dottern Rebecka Winberg, som spelade där fram tills förra sommaren. Men Magnus Winberg är kvar som speaker under Lugis matcher.

PÅ JOBBET säger han sig inte vara någon hejklacksledare, utan där är det mer nyfikenheten på ny teknik och jakten på intuitiva IT-lösningar som driver honom.

– Men det är ju studenterna som vi jobbar främst för, att göra bra IT-lösningar för dem och forskarna. Mitt motto är att IT aldrig får stjälpa, teknik ska vara enkelt.

Han gillar kopplingen mellan "oss med några gråa hår och de unga som är framtiden" som finns på ett universitet. Tidigare var han IT-ansvarig på Ekonomihögskolan och skapade bland annat studenternas

datormiljö och var med och tog fram lärplattformen Live@Lund. När flera av fakulteternas IT-stöd centraliserades började han istället arbeta för LDC. Han tror på en kombination av LU-gemensamt IT-stöd och kontaktpersoner ute i verksamheten.

– Vissa saker finns det ingen finess med att göra på olika sätt. Men på EHL kunde jag lyssna med stora öron efter vad forskarna och studenterna behövde.

Numera får han inga tips vid kaffemaskinen och tycker att det är väl långt mellan IT-användare och IT-producent. Men kärnan i jobbet – att hela tiden lära nytt – älskar han.

– Det finns inget inom IT som är mer än ett par år gammalt, jag får hela tiden vara en del av en ständig förnyelseprocess.

JENNY LOFRUP

MAGNUS WINBERG

AKTUELL: hejklacksledare för landslaget och speaker under Lugis matcher

FAMILJ: Barnen Rebecka 22, Victor 24, Calle 34 och Lina 36.

INTRESSEN – förutom handboll och teknik: Fotboll, musik och att bygga. Trädgård och särskilt rosor.

Alla gör vi misstag. Men varför har vi så svårt att krypa till korset och be om ursäkt när vi gjort ett misstag? Vad är ett misstag och vad är en acceptabel ursäkt, eller när låter vi bli att be om ursäkt?

Det kommer filosofen Cathrine Felix att prata om när hon föreläser på årets Humanist- och teologdagar som har temat Misstag.

Oops!

-En intressant sak med misstag är att de är så jämnt fördelade. Även de mest intelligenta begår misstag. Titta bara på den världsberömda upptäcktsresanden Christoffer Columbus som hittade fel land, och politikern Barack Obama som i ett valtal sa att han hade besökt 57 stater i USA, säger Cathrine Felix.

– Fascinerande är också att misstag ofta fungerar som ett socialt kitt. Om man bjuder på sina klantigheter blir det ofta ett bra sätt att bryta isen... Folk känner igen sig, slappnar av och sänker garden. Vi ser det också bli konst i stand-up comedy, fortsätter hon.

Cathrine Felix skrev sin avhandling om små misstag, så kallade "slips". Nu skriver hon en bok om misstag och svåra beslut. Som misstagforskare har hon för skojs skull ►

► samlat på ursäkter som studenter kommer med när de inte hunnit lämna in en uppgift i tid. Den allra vanligaste ursäkten är "Jag kunde inte skicka in uppsatsen för min dator kraschade".

– En annan förvånansvärt vanlig ursäkt är "Jag ska på min farmors begravning." När stackars farmor dött fem gånger under studietiden vet man att man har att göra med en kronisk ursäktare, berättar Cathrine Felix.

FÖR ATT VARA lite mer allvarlig så är detta två exempel på ursäkter som inte är acceptabla eftersom de skyller på något annat eller på en annan person, förstås extra fullt i det sistnämnda fallet då man ljuger om en närståendes död. En enkel definition av en riktig ursäkt innebär att personen tar ansvar för något som gått fel och ärligen menar det.

– En annan icke acceptabel ursäkt är till exempel "Jag ber om ursäkt om du tog illa upp". Denna utsaga är kamouflerad som en ursäkt. Den är vanlig mobbingstrategi mot HBTQI-personer eller används i rasistiska sammanhang. Skulden läggs på offret, det vill säga "om du är så känslig och tar illa upp då ber jag om förlåtelse", berättar Cathrine Felix.

När det begås misstag försöker vi fördela ansvar och skuld, vi ursäktar, eller förväntar oss en ursäkt.

– Inspirerad av Wittgenstein är detta vad jag kallar ett "ursäktsspel". Den ursäkt du ger måste vara meningsfull för alla inblandade. En ursäkt som bara betyder något för dig är inte en acceptabel ursäkt, säger Cathrine Felix.

MISSTAG KAN KORT FÖRKLARAS som något vi tänker eller gör som inte stämmer överens med fakta eller standardnormer och kan delas upp i små – "shit happens-misstag" – som att råka gå in i duschen med strumpor på, vitala som att gifta sig med fel person, eller fatala som kan få dödlig utgång, exempelvis flygplanskrascher efter fel gjorda i cockpiten.

– På grund av att vi pratar så mycket är felsägelser nog den mest frekventa typen av misstag. Dessa kan leda till stora konsekvenser, men får oftast inga alls, säger Cathrine Felix.

Enligt Cathrine Felix är den absolut vanligaste ursäkten från studenter som är sena med sina uppsatser att "datorn kraschade". FOTO: GISELA LINDBERG

"Den ursäkt du ger måste vara meningsfull för alla inblandade. En ursäkt som bara betyder något för dig är inte en acceptabel ursäkt."

Att erkänna ett misstag, är ingen enkel sak. Därför är rationalisering ett vanligt sätt att hantera det. Leon Festinger beskriver det som "kognitiv dissonans", alltså att vi försöker få världen att motsvara hur vi känner, eller vad vi har gjort. Ett exempel är sekten som trodde att världen skulle gå under den 21 december 1954. När domedagsprofetian inte slog in fick sektledaren en vision om att världen trots allt hade bestått eftersom sektmedlemmarnas tro var så stark.

– För ett undvika att ens självbild får sig en törn ändrar man historien och hittar en förklaring till varför det egentligen inte var fel, det vill säga man ber inte om ursäkt alls, säger Cathrine Felix.

SIDNEY DEKKER, tidigare professor i systemsäkerhet vid LU, menar att det vi kallar mänskliga misstag egentligen inte existerar. När det sker en olycka eller ett fel så försöker vi alltid hitta syndabocken. Men, menar han, den personens misstag är bara ett symptom på djupare underliggande fel i strukturen.

– Här kommer också en rättvisaspekt in. Skuld ska läggas på rätt plats. Människor ska

inte förlora jobbet när en allvarlig felmedicinering ytterst kan handla om att det står två till utseendet likadana flaskor bredvid varandra fast med olika innehåll och så råkar sjuksköterskan ta fel. Men så klart kan misstaget ligga hos den enskilde, till exempel om sjuksköterskan kommer berusad till jobbet, säger Cathrine Felix.

– Att göra många misstag kan också sägas vara nödvändigt för att nå framgång. Man imponeras ju av hur många saker som ändå blir rätt, avslutar Cathrine Felix.

GISELA LINDBERG

MISSTAG – ÅRETS TEMA FÖR HT-DAGARNA

I år arrangeras HT-dagarna den 5–6 april 2019 och har temat Misstag.

HT-dagarna innehåller populärvetenskapliga 20-minutersföreläsningar som är öppna för alla som är nyfikna på humanistisk och teologisk forskning vid LU. Programmet släpps i slutet på februari och hittas på www.ht.lu.se.

listan.

Det är lurigt att sia om framtiden. Idag skrattar vi gärna åt de teknikvisioner som visade sig vara heltokiga. Etnologen Lynn Åkesson som leder tankesmedjan LU Futura listar här fem förutsägelser om framtiden som inte visade sig stämma.

Fem framtidsförutsägelser som aldrig slog in

1 ELEN. "Att strula med växelström är bortkastad tid. Ingen kommer använda det, någonsin", menade Thomas Edison. Han och hans tidigare adept Nikola Tesla utkämpade en strid, kallad "strömmarnas krig", om det skulle levereras el via likström eller växelström. Den mycket kraftfullare växelströmmen vann en förkrossande seger. Idag kan vi knappt tänka oss en värld utan el, den är nästan lika nödvändigt som rent vatten. Elektriciteten visade sig få ett långt liv utanför sitt första användningsområde.

2 BILEN. "Hästen är här för att stanna men automobilen är en nymodighet, en fluga." sa VD:n för Michigan Savings Bank 1903 när Henry Fords advokat Horace Rackman 1903 ställde frågan om han skulle investera i the Ford Motor Company. Bilen kan representera en typ av innovation som handlade om att göra samma sak fast på ett annat sätt. Bilen kom senare att signalera frihet och en ny tid för att sedan idag ha blivit the "bad guy".

3 TV:n. "Folk kommer att tröttna på att stirra in i en plywood-låda varje kväll." sa 20th Century Fox grundare Darryl Zanuck 1947 apropå dåtidens tekniska nyhet TV:n. TV:n revolutionerade familjebeteendet och hemmet. Orden TV-kanna, TV-soffa och TV-måltid föddes och visar på beteendeförändringen och på känslan av modernitet.

4 NÄTSURFING. "Jag tror inte att folk i längden kommer att vilja ägna så mycket tid, som det faktiskt tar, åt att surfa på nätet" sa dåvarande kommunikationsministern Ines Uusmann 1996 om internets framtid. "Att internet är en fluga" sa hon egentligen aldrig utan det var en skapelse av media. Däremot medgav hon senare att hon hade missbedömt internets framtidsmöjligheter.

5 DIGITALA MUSIKTJÄNSTER. "Prenumerationsmodellen för att lyssna på musik är dömd att gå i konkurs." sa Steve Jobs i en intervju i Rolling Stones 2003. Något han fick äta upp 10 år senare då tjänster liknade Spotify blivit så stora att Apple kände sig tvingade att lansera Apple Music.

Lynn Åkesson föreläser om framtidsvisioner på humanist- och teologdagarna som hålls den 5-6 april och har temat Misstag.

Vad utmärker tankemönster hos oss som lever i Sverige idag? Vilka osynliga föreställningar styr våra tankar? Möt några av universitetets forskare som ger perspektiv på samtiden – och hur vi mår i den. Först ut är sociologen Bo Isenberg.

– Sällan har verkligheten uppfattats så olika som idag

Vår samtid kan te sig förvirrande och överskådlig för individen. Sällan har verkligheten uppfattats så olika som idag. Det menar Bo Isenberg som forskar och undervisar inom kultursociologi och socialpsykologi.

Har inte världen alltid varit svåröverskådlig för oss människor?

– Inte som idag. Under tidigare sekler stod tiden mer stilla. 1400-talsmänniskans verklighetsuppfattning skilde sig exempelvis inte så värst mycket från 1300- eller 1500-talsmänniskans. Samhället hölls samman av att människor levde på liknande sätt i storfamiljen, gården, socknen. Skillnader fanns främst mellan de olika stånden som var hårt bundna till och beroende av varandra. Brytpunkten kom i och med modernitetens intåg – industrialiseringen, sekulariseringen och individualiseringen av människan. Kan-

ske skulle man kunna säga att individen är modernitetens viktigaste uppfinning.

Men med globalisering, digitalisering och sociala medier skapas väl fler gemensamma referenser och mötesplatser än tidigare? Borde inte det leda till att vi ser allt mer likartat på livet och vårt samhälle?

– Ja, men fenomen som globalisering och digitalisering gör paradoxalt nog också samhället mer komplext och fragmenterat. Mer kommunikation leder inte per automatik till att likartade ståndpunkter uppstår. Också spelreglerna förändras snabbare idag. Inte minst inom arbetslivet som ständigt ställer nya krav på kompetenser och anpassning. Vi interagerar med allt fler människor, fler olika människor, under allt kortare stunder och inte sällan samtidigt och via mobiler. Den ökade förändringstakten i samhället gör att

det blir svårare för människor att förutse vad som händer framöver.

Vilka är vinnare och förlorare i den här utvecklingen?

– Om du är ekonomiskt tryggad, har gott socialt kapital, en bra utbildning och trygg familj – då kan rörligheten vara fantastisk. Världen öppnas upp. Men det som för vissa innebär möjligheter och flexibilitet är för andra osäkerhet och utsatthet. Rörlighet och utsatthet går hand i hand. Inom sociologin pratar vi om att det pågår en tilltagande prekarisering, alltså att allt fler får sköra livsbetingelser. Vanmakt är en tilltagande erfarenhet.

– Det finns åtskilliga undersökningar som visar att särskilt unga människor – de som bär fram förändringarna – lider av de snabba förändringarna och komplexiteten. Vi ser ökat behov av psykiatrisk vård och tilltagande medicinering. Unga ska leva upp till olika

Bo Isenberg som forskar och undervisar inom kultursociologi och socialpsykologi.

man inte så mycket, då är det smart att lita på läraren. Jag menar att lärarrollen har undergrävt av det postmoderna tankegodset.

Sverige brukar beskrivas som ett homogent samhälle som strävar efter konsensus. Är vi på väg bort därifrån?

– Konsensuskulturen finns kvar i Sverige, det visar de årliga SOM-undersökningarna. Ta ordet konflikträdd, vad jag vet finns det inte på andra språk. Vi anser nog allmänt i Sverige att vi är lite bättre och kan uppfostra andra, exempelvis till konsensus. Det kan ta sig uttryck i exempelvis vad som kallas "de låga förväntningarnas rasism", där vi inte vågar förvänta oss att andra kan ha samma goda värderingar som vi själva har. Kraven på jämställdhet kan framstå som olika för olika grupper. Men så klart – många kulturer uppvisar högmod.

Om samhället blir mer splittrat borde det bli svårare att uppleva en tydlig identitet och tillhörighet. Hur manifesterar vi identitet idag?

– Konsumtion har ökat i betydelse och är tillsammans med arbetet den kanske viktigaste identitetsstiftaren idag. Zygmunt Bauman med flera har skrivit om detta. Vi visar att vi är bättre eller sämre samhällsmedborgare, har högre eller lägre social status, genom produkter och varumärken. Marknaden lever för övrigt väl av våra begär som bara närs när vi tror de stillas. Eller så uttrycker vi identitet och tillhörighet genom att avstå från konsumtion eller konsumera ekologiskt. Detta är nog en tilltagande norm inom medelklassen, som ju kan göra sådana val, och något som för övrigt ofta framstår som moraliserande för andra grupper.

TEXT & FOTO: KRISTINA LINDGÄRDE

krav och förverkliga sig själva. Det är svårt för dem.

Hur påverkas de gemensamma normer, alltså "oskrivna regler", som finns i samhället?

– Vi har på kort tid gått från få och fasta normer till många och ofta motsägelsefulla, vilka dessutom skiftar snabbt. För unga, som är receptiva eftersom de vill göra rätt och passa in, kan det bli förvirrande. Exempelvis ser vi i vårt land idag sunda ifrågasättanden av könsnormer parallellt med att ett slags nypatriarkalt liv växer fram, där kvinnor underkastas män.

– Idag ifrågasätter vi gärna normer genom att använda begrepp som normkritik och normkreativitet. Normer bör alltid kunna ifrågasättas, men normer ger också visshet och trygghet. Tonåren innebär per definition ett sunt ifrågasättande, men om kritik mot normer leder till normlöshet, el-

ler "anything goes", så är vi illa ute. Då finns risk för att starka krafter genomdriver just sina normer.

Postmodernismen värjer sig bland annat mot tanken att det finns fasta och absoluta värden. Lever vi i en postmodernistisk era?

– Ja, det kan man säga. Lite paradoxalt eftersom ordet anses passé. Begreppet lanserades på 1950- och 60-talen inom främst arkitektur och kultur och fick genomslag inom sociologin på 1970-talet, bland annat med Jean Francois Lyotards "Vad är postmodernism?" som förutspådde ett mer mobilt och förvittrat samhälle. Viktigt var enligt postmodernisterna att göra upp med auktoriteter som på den tiden inte fick ifrågasättas.

– Men ifrågasättande för sakens skull är inte eftersträvt, som jag ser det. Det finns en vits med att respektera kompetenser, exempelvis lärare. Som trettonåring kan

Liten risk att datorspelade leder till spelmissbruk

SPELBEROENDE. Nio av tio ungdomar ägnar sig idag åt någon form av datorspelade. En stor andel är unga killar som fastnar och tillbringar en stor del av sin tid framför skärmen.

Men när börjar det egentligen bli ohälsosamt och kan datorspelade leda till ett allvarigare spelmissbruk?

Anders Håkansson är läkare på beroendecentrum i Malmö och Sveriges första professor i spelberoende. Han är tydlig med att det är skillnad mellan datorspel och spel om pengar.

– På svenska har vi samma ord, men på engelska blir skillnaden tydligare. Där skiljer man mellan "gambling" och "gaming" där det senare nu har blivit uppmärksammat som ett folkhälsoproblem av WHO.

UR BEROENDESYNPUNKT finns det en avgörande skillnad. Spänningen och belöningen när man spelar om pengar ger en akut effekt i hjärnan, som i sig också kan trigga ett beroende. De substanser som utsöndras liknar dem vid alkohol- eller drogmissbruk. Det sker alltså något i hjärnans belöningssystem när man vinner, men det konstiga är att det även händer när man "nästan" vinner.

– Spelen är designade så att man ska uppleva att man är nära att vinna och troligen kommer att lyckas nästa gång. Därför fortsätter man att spela, trots att den logiska delen av tänkandet borde få oss att inse att det är ett dåligt val.

ANDERS HÅKANSSON skiljer mellan lågriskspel och högriskspel, där de senare är snabba spel med hög tillgänglighet som till exempel nätkasinospel och betting på sport som pågår live. Den absoluta majoriteten

Beroendeforskaren Anders Håkansson tycker att det är viktigt att skilja på "gambling" och "gaming", alltså spel om pengar och att spela datorspel.

som söker hjälp har problem som har att göra med dessa spelformer.

Men det finns kopplingar mellan problematiskt datorspelade och spelmissbruk. Anders Håkansson har gjort studier där en riskfaktor för spelmissbruk om pengar visade sig vara att spela mycket datorspel – och tvärtom. Men han tycker ändå inte att man ska utgå ifrån att datorspelade är ett problem.

– De flesta som spelar datorspel kommer inte att bli spelmissbrukare. Det är precis som alkohol och drickande – väldigt många kan ta sig ett glas då och då, men få blir beroende. Men den minoritet som drabbas får stora problem och behöver hjälp.

Det finns dock några tydliga riskfaktorer för personer som lättare hamnar i spelmiss-

bruk. Ärtlighet är en av dem och alla typer av psykisk ohälsa gör också att man lättare fastnar, eller om man redan är beroende av till exempel alkohol eller rökning. Yngre män i åldern 18–40 år är också mer utsatta.

EN NY STUDIE som Anders Håkansson lett, visar att personer med en spelberoende diagnos har 15 gånger högre risk att begå självmord och 1,8 gånger högre dödlighet totalt. Det handlar inte bara om parallell ohälsa, utan spelmissbruket i sig och dess ekonomiska följder.

Att spelmissbruk nu har blivit en diagnos har inneburit att Sverige fått en tydlig lagstiftning som ger spelberoende möjlighet till behandling. Spelmissbrukare kan även blockera sitt eget spelade genom

spelpaus.se – en tjänst som den svenska spelmyndigheten erbjuder. En omreglering av spelmarknaden har också införts, vilket har medfört att de spel som vill synas i Sverige måste söka licens och inte får marknadsföra sig här utan speciella krav.

– Tidigare har de stora beroendeframkallande spelformerna varit utanför svensk kontroll. Även om man fortfarande kan spela på utländska bolag, så är det här ett steg i rätt riktning.

ÄR MAN OROLIG för att någon har ett spelmissbruk ska man vara uppmärksam på när spelandet inte bara är lustfyllt utan upplevs som tvångsmässigt eller går ut över det som personen normalt hade velat göra, förklarar Anders Håkansson. Det ringer också en varningsklocka om personen bestämt sig för att inte spela, men ändå bryter den planen och kanske ljuger för att dölja sitt spelande.

– Men det finns hjälp att få. KBT har visat sig vara mycket framgångsrikt och många klarar efter behandling att vara ”nyktra” spelmissbrukare.

**TEXT & FOTO:
ÅSA HANSDOTTER**

SÅ VET DU OM DU ÄR SPELBEROENDE

För spelberoendediagnos krävs att man har minst fyra av följande nio symtom under en 12-månadersperiod.

- ständiga tankar på spel
- spelar för allt större summor
- spelar för att försöka vinna tillbaka förluster
- försök att sluta misslyckas
- irritabilitet vid försök att sluta
- spelar när man mår psykiskt dåligt
- ljuger för att dölja hur mycket man spelar
- riskerar arbete och relationer på grund av spelande
- ekonomiskt beroende av andra

Mellan 1,5 och 2 procent av den vuxna befolkningen anses ha ett problemspelande om pengar och 0,5 procent har ett allvarligt spelmissbruk.

FOTO: ALEKSANDR KICHIGIN/MOSTPHOTOS

Dags att ändra renlighetsideal

SOCIOLOGI. Vi använder mycket vatten, energi och tvättmedel för att passa in i ett förväntat renlighetsideal snarare än för att klara hygien. För att snabba på beteendeförändringar förespråkar en ny avhandling att energiförbrukningen på exempelvis tvätt- och diskmaskiner synliggörs

En stor del av vår miljöpåverkan är osynlig, gömd i vardagsrutiner såsom tvätt, dusch och diskning.

– Hade vi haft koll på hur mycket vatten och energi det faktiskt går åt till att köra en tvätt tror jag vi skulle tänka efter några varv och istället tvättat mera sällan och börjat punkttvätta eller vädra kläder i större utsträckning, säger Tullia Jack, som nyligen disputerat på en avhandling i sociologi om renlighetsideal och energikonsumtion.

Tullia Jacks resultat visar att andras åsikter – eller snarare, det vi tror att andra tycker – spelar en stor roll i vad vi gör. Ef-

tersträvan att uppnå ett renlighetsideal och bli accepterade socialt styr vår energikonsumtion. Om vi har en utsatt klassposition är vi extra noggranna med att hålla oss till gängse konventioner.

– Till exempel intervjuade jag en ensamstående mamma som aldrig skulle låta sitt barn gå till skolan utan rena kläder, medan andra föräldrar tyckte att det var ok med småmutsiga kläder då och då.

Till följd av ökad medvetenhet om behovet att dra ner på vatten- och energikonsumtion samt koldioxidutsläpp kommer det så småningom att bli socialt sanktionerat att tvätta mindre ofta och kanske inte ha det tipp topp-rent överallt, spår hon.

– Och det kommer att anses ok, kanske till och med positivt, att köra runt i en småskitig bil. Den fungerar ju precis lika bra att köra.

Så uppfattar fåglarna färger

BIOLOGI. Lundaforskare har med hjälp av en unik kamera för första gången lyckats återge hur fåglar ser färger i sin omgivning. Studien avslöjar hur fåglarnas färgseende gör att de får en helt annan verklighetsuppfattning än vi människor.

Människans färgseende bygger på tre grundfärger: rött, grönt och blått. Fåglarnas bygger på samma färger plus ultraviolett. Det som professor Dan-Eric Nilsson vid Biologiska institutionen nu visar är att fåglarnas fjärde grundfärg, ultraviolett, gör att de ser världen på ett helt annat

sätt än människor. Bland annat ser fåglar kontraster i täta lövverk i skogen där människor bara ser en grön vägg.

För fåglarna ter sig bladens ovasidor mycket ljusa i ultraviolett. Underifrån är bladen mycket mörka. På så vis framträder den tredimensionella strukturen i ett tätt lövverk tydligt för fåglarna. Det i sin tur gör att de har lätt för att röra sig, hitta föda och navigera. Människor däremot uppfattar inte ultraviolett utan ser lövverket i grönt, den grundfärg där kontrasten är sämst.

JAN OLSSON

Universitetslektorn Nadja Sörgärde har i flera år experimenterat med så kallade "flippade klassrum". Pedagogiken bygger på att studenterna uppmuntras och utmanas att ta ansvar för sitt eget lärande och läraren blir mer av en processledare.

Prisad pedagog arbetar med flippade klassrum:

– Studenterna är medproducenter

PRISAD PEDAGOG. Universitetslektorn Nadja Sörgärde har fått Studenternas pris för utmärkta lärarinsatser inom undervisningen. Hennes studenter lovordar ett engagemang utöver det vanliga. Själv tror hon att engagemanget hänger samman med att hon tycker det är så roligt att undervisa – framför allt genom att se hur studenterna utvecklas.

Nadja Sörgärde är civilingenjören som blev intresserad av ledarskap och organisation under masterstudierna i technology management. I dag är hon universitetslektor i företagsekonomi.

– Ibland kan jag tänka "varför insåg jag inte tidigare att det var det här jag skulle göra?"

LUM träffar Nadja Sörgärde på hennes arbetsrum, där hon är omgiven av frodiga

– Det är skillnad i att undervisa med eller till. Jag vill prata med studenterna, inte till eller om dem. Lärandet sker när de engagerar sig i materialet. Vi gör det tillsammans helt enkelt, säger Nadja Sörgärde.

gröna växter och böcker. Men det är inte här hon tillbringar större delen av sin tid. Är hon inte i ett klassrum leder hon gruppträning, odlar sin trädgård eller umgås med familjen. Lärarrollen faller sig naturlig och med den tryggheten i ryggen vågar hon öppna upp för studentinflytande i undervisningen.

– Jag vill gärna ha dialog. Studenterna är mina medproducenter och jag är övertygad om att de vill lära sig. Men om man frågar om synpunkter får man inte vara rädd för vad som då kommer fram.

TIDIGARE UNDER DAGEN deltar hon som kursansvarig i ett uppsatsseminarium. Studenterna diskuterar vant varandras texter, resonerar kring infallsvinklar. De har tagit med ost, snittar och tårta för att fira att det är sista tillfället som de ses. Nadja Sörgärde lyssnar, skjuter in olika perspektiv och ställer följdfrågor.

– Det är kul att få följa dem under en hel termin. Jag ser hur de har utvecklats från första kursdagen, hur de ledigt använder sig av olika begrepp som vi har gått igenom. Det är ett tydligt kvitto på att studenterna lärt sig saker.

– Jag drivs av att fler ska komma till tals och engagera sig under lektionerna. I interaktion med andra utmanas studenterna att reflektera och argumentera, vilket gör att inläringen tas till en ny nivå.

NADJA SÖRGÄRDE EXPERIMENTERAR gärna med olika pedagogiska grepp, som "flip-pade klassrum". Pedagogiken bygger på att studenterna läser på egen hand, med online-föreläsningar, quiz och självstudierfrågor som stöd. Sedan diskuterar de med kursare och lärare under lektionstid för att ta reso-

NADJA SÖRGÄRDE

GÖR: Universitetslektor på Ekonomihögskolan

AKTUELL: Tog emot Studenternas pris för utmärkta lärarinsatser inom undervisningen på universitetets årshögtid den 25 januari.

OANAD TALANG: Trädgårdsdesign

GÖR ALDRIG: Äter kött

Därför är Nadja Sörgärde en så bra lärare

TOBIAS GRAAF, STUDENT

– Nadja är den lärare som har lärt mig absolut mest på Ekonomihögskolan. Hon sätter studentens utveckling i centrum och är nyfiken på våra erfarenheter. På det sättet lyckas hon skraddarsy diskussionerna så att de blir så utvecklande som möjligt.

EMELIE ADENLÖF, STUDENT

– Nadjas entusiasm lyfter energin i rummet och gör att man verkligen vill lyssna. Passionen märks även i den konstruktiva feedbacken vi studenter får på alla uppgifter. Vi har fått lära ut akademiskt material till klassen – det var intressant och gjorde att tentan kändes lätt då teorierna låg nära i minnet.

nemangen vidare och fördjupa förståelsen. Läraren fungerar som processledare.

– Det blir högt tempo, men det fungerar. Ett av de bästa sätten att lära sig är när man kan förklara och dela med sig av det man lärt sig till andra. Det är något som jag uppmuntrar från dag ett.

Kärnan i Nadjas Sörgärdes syn på pedagogik är ord som dialog, engagemang och utveckling.

– "Bra" i en utvärdering ger mig inte mycket. Jag vill veta vad som är bra – eller dåligt. Jag försöker förstå vad som är problemet. Jag vill inte ge studenterna en lättare bok eller lättare uppgifter, utan hellre fundera på hur jag kan ge dem förutsättningar för att klara sig bättre. Det handlar om att hitta deras driv och engagemang. Först då kan det bli lärande på riktigt.

TEXT: LOUISE LARSSON

FOTO: KENNET RUONA

LU tar hem SI-stöd till utbildningar med Agenda 2030-koppling

SAMVERKAN. I somras utlyste Svenska institutet finansiellt stöd för anordnande av kompetenshöjande vidareutbildning för yrkesverksamma. Fokus skulle vara Agenda 2030 och totalt fem program skulle beviljas medel. I hård konkurrens har Lunds universitet nu fått kontrakt på tre av programmen.

De tre utbildningsprogram som Lunds universitet ska utveckla och genomföra är Hållbara inkluderande och klimatrelienta städer, Land is Life och Sexual gender-based violence and human rights in Uganda.

Programmen har olika målgrupper i olika länder, men riktar sig i stort mot tjänstemän och beslutsfattare vid myndigheter och organisationer, främst i utvecklingsländer. Utbildningsprogrammen kommer att utvecklas och genomföras under 2019. Flera institutioner och centra vid flera fakulteter vid Lunds universitet deltar i utvecklingen tillsammans med externa parter.

SVENSKA INSTITUTET har som mål att främja en hållbar global utveckling och vill genom sin satsning på nya utbildningsprogram knutna till Agenda 2030 stärka kapaciteten hos relevanta aktörer, så att de kan bidra till uppfyllande av hållbarhetsmålen.

– Lunds universitet har unika möjligheter med sin bredd och spets att bidra till samhällets utveckling på området hållbarhet. Det är därför mycket glädjande att vi nu får tillfälle att ytterligare stärka tvärvetenskap och samverkan med det omgivande samhället, säger prorektor Sylvia Schwaag Serger.

EMMA HOLM

Entreprenörskap på schemat

INNOVATION. Samverkan, innovation och entreprenörskap!

Det är begrepp som nu tas på allvar i både grund- och doktorandutbildningen. LUM gjorde nedslag hos studenterna på den valbara fristående kursen "Tvärvetenskaplig projektutveckling" och på den obligatoriska doktorandkursen om samverkan på Medicinska fakulteten.

Det är Marie Löwegren på Sten K. Johnson Centre for Entrepreneurship som är kursansvarig för "Tvärvetenskaplig projektutveckling" på 7,5 högskolepoäng som getts som en pilot på halvfart under hösten. Den lockade tio studenter med minst 60 hp från två fakulteter men tre discipliner.

– Jag hoppas på studenter från fler fakulteter när vi nu kör igång den igen i år, säger hon.

LUM VAR MED på examinationsseminariet och lyssnade på gruppen som utvecklat sin egen idé om hur man enklare kan hitta lediga p-platser i en stads centrum.

– Vi har gjort några intervjuer med Lunds kommuns parkeringskontor för att undersöka behovet och de var öppna för försla-

Här redovisar studentgruppen som tagit fram en lösning för hur man enklare hittar lediga p-platser i city, sitt arbete. Från vänster Mikael Björck, Niklas Wallström och Anton Moberg. FOTO: MARIA LINDH

get, säger Niklas Wallström som har kommit halvvägs i ekonomiprogrammet.

Han valde kursen därför att den var tvärvetenskaplig och praktisk. I möten mellan olika kunskapsområden uppstår innovationer, menar han.

I sin grupp hade han Anton Moberg som läser första året på sin masterutbildning i fysik och Mikael Björck som pluggar systemvetenskap. Tillsammans fick de fram hårdvaran med sensorer som känner av var de lediga p-platserna finns och en app för mobilen. Anton Moberg har letat länge efter just en sådan här kurs och tycker att entreprenörskap ska erbjudas tidigt i grundutbildningen.

– Vi är ganska isolerade på Fysicum, säger han.

STUDENTERNA UPPSKATTADE att det även fanns färdiga projekt att välja på kursen. Exempelvis att utveckla en vision för en innovationsverkstad som en annan grupp valde att göra för Lunds kommun, som även var med på examinationen och agerade panel.

Marie Löwegren är nöjd med kursen och studenternas prestationer.

– Deras rapporter håller och de har pre-

Panelen vid examinationsseminariet består av, från vänster, Jimmy Sok och Katarina Scott från Future by Lund (Lunds kommun), Malin Olbe från Naturvetenskapliga fakulteten och Isak Simonsen från VentureLab. FOTO: MARIA LINDH

sterat med hög kvalitet, tycker hon.

Syftet med kursen är dock inte att studenterna ska ta fram färdiga produkter utan att de ska lära sig hur processen ser ut kring projektutveckling och hur man jobbar effektivt i team över disciplingränserna.

MARIE LÖWEGREN är även med på ett hörn i den obligatoriska doktorandkursen om samverkan på Medicinska fakulteten. Kursansvarig för den är Johan Flygare, biträdande prefekt med ansvar för forskarutbildningen på Institutionen för laboratoriemedicin. Han är även fakultetens samordnare för samverkan inom doktorandutbildningen.

– Jag har tittat runt lite på andra lärosäten och det ser ut som om vi är först här i Lund med en sådan kurs, säger han.

Bakgrunden är "Life Science Innovation Board Skåne" som inrättades under förra fakultetsledningen med syftet att uppnå bättre samverkan mellan akademi och näringsliv i regionen. Här finns en historisk tradition kring en stark läkemedelsindustri – men den kan man inte vila på, tycker Johan Flygare.

– Vi kan ju inte bara sitta och vara glada för det som fanns, säger han och menar också att när lundaföretagen som Astra, Gambro och Draco blev riktigt stora så uppstod det barriärer mellan dem och akademien.

KURSEN I SAMVERKAN pågår under fyra dagar och doktoranderna som är 25 stycken per kurstillfälle är fördelade på läkare, sjuksköterskor, sjukgymnaster och grundforskare. En tanke är att de ska lära sig hur ett läkemedelsföretag som vill samarbeta med akademien tänker. Och att de ska reflektera

över nyttan av sin egen forskning i det sammanhanget.

Varje nyckelbegrepp (samverkan, innovation, entreprenörskap) har sin egen dag och introduktionen sker på Medicon Village i inkubatorn Smile.

– Det är viktigt för känslan med den fysiska förflyttningen från sjukhusmiljön till inkubatorn, säger Johan Flygare.

UNDER DAGEN om samverkan blir det både teoretiskt och praktiskt. Två forskare från Ekonomihögskolan berättar om sin forskning kring samverkan. Och därefter berättar företagare och forskare med praktiska erfarenheter om sina lyckoträffar och misstag. Som hemläxa till innovationsdagen ska doktoranderna förbereda en "pitch" på två minuter om nyttan av sin forskning. Den dagen hålls i LU Innovations regi och lokaler och då tränas doktoranderna också i att ge och ta feedback.

– Det är tufft för en del – men nyttigt, kommenterar Johan Flygare.

Inför dagen om entreprenörskap ska doktoranderna göra en djupare reflektion om den verkliga nyttan med sin forskning. Detta görs tillsammans med tre inbjudna entreprenörer på Sten K. Johnson Centre for Entrepreneurship. Det är sedan på självreflektionen som doktoranderna examineras, och får sina 1,5 högskolepoäng.

Avslutningsvis får doktoranderna träffa affärsutvecklare från LU Innovation och lära sig en del om patent.

– Alla ska känna till vägarna till utveckling av en produkt och kunna tänka i de termerna. Ett frö ska vara sått, säger Johan Flygare.

MARIA LINDH

Marie Löwegren som varit kursansvarig är nöjd med pilotomgången men önskar studenter från fler fakulteter nästa gång. FOTO: HÅKAN RÖJDER

Johan Flygare som ansvarar för den obligatoriska doktorandkursen i samverkan menar att alla ska känna till vägarna till utveckling av en produkt och kunna tänka i de termerna. FOTO: KENNET RUONA

Svårt att få till tvärvetenskapliga utbildningar visar ny utredning

TVÄRVETENSKAP. Att det ofta är svårt att få till stånd tvärvetenskapliga kurser visar en ny utredning som granskar hinder och möjligheter för samarbeten över fakultetsgränserna. Och de flesta hinder finns just inom utbildning och forskarutbildning.

Utredningen bygger på intervjuer med berörda inom universitetet, och de allra flesta är mycket positiva till gränsöverskridande samarbeten. Men just inom utbildningen, som är mest regelstyrd, är tiden det största hindret för dessa samarbeten. Det är många frågor som kräver svar – vem ska betala, vem ska ta ansvar och eftersom det ser olika ut överallt, även bland institutioner inom samma fakultet, så handlar det om att uppfinna hjulet gång på gång. Det blir ett merarbete för en redan pressad personal och därför enklare och snabbare att använda sig av redan upparbetade rutiner och den önskade samverkan uteblir.

UTREDNINGEN, som gjorts av Torun Forslid och Elisabeth Pupp, förespråkar checklistor och en mer enhetlig struktur och kanske en ny funktion inom den gemensamma förvaltningen med ansvar att vägleda och besvara frågor kring utbildningssamarbeten över organisationsgränserna.

LUM återkommer i nästa nummer till utredningen, som även lyfter fram många goda exempel på samverkan inom utbildning och forskning.

MARIA LINDH

Olof Hallonsten, vetenskapssociolog och koordinatör för nätverket SSBS@LU

Vad har samhällsvetare och humanister att hämta hos MAX IV och ESS?

– Massor! Det forskas mycket om alla möjliga saker i samhället, varför inte titta på stora forskningsanläggningar? Nu kan man ta cykeln på en kvart till ett par världsledande labb, vilket i sig ger en utmärkt utgångspunkt för att forska på det.

Krävs det en bok för att de ska förstå vad MAX IV och ESS handlar om?

– Det finns flera spännande frågeställningar som bland andra samhällsvetare skulle kunna ta tag i, men där det kan krävas lite grundkunskaper för att komma rätt. Jag tror att de flesta läsarna kommer att bli glatt överraskade över att det finns så intressanta perspektiv på MAX IV och ESS.

Är frågan om valuta för pengarna relevant?

– Nu har vi ESS i Lund. Det vore vansinne om vi inte drar nytta av det ur ett forskningsperspektiv, men det kräver prioriteringar, även från universitetets sida. Det är något som vi måste tala öppet om – något annat vore ett misstag.

OLOF HALLONSTEN

Big science i småstaden
En introduktion till ESS och MAX IV för humanister, samhällsvetare, ekonomer och jurister

(Lunds universitet)

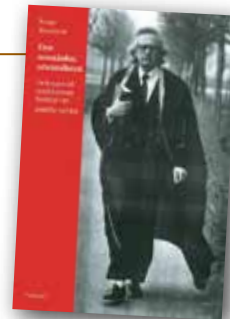
Unik inblick i den arabiska världen

BENGT KNUTSSON

Den misstänkte orientalist
Ordensprydd språkforskare berättar om gåtfulla världar (Carlssons)

Boken handlar om lundaakademikern Bengt Knutssons spännande liv och värv i Orienten och Lund med det arabiska språket och kulturen i ständigt fokus. Att han behärskar klassisk högarabiska till fulländning, något som är sällsynt även bland arabisktalande, har öppnat dörrar och gett honom en unik inblick i den orientaliska världen under hans uppdrag på Teologiska institutet i Jerusalem och svenska instituten i Alexandria och Istanbul. Många färgstarka personer och mö-

ten passerar i boken; munkar, kungligheter, poeter, kamelskötare, politiker och forskare. I boken berättar han även om sin karriär vid LU, och hur det kom sig att han inte fick någon professur. Mellan 1970–2000 satte han sin prägel på utbildningen i arabiska och hebreiska och var inblandad i alla universitets satsningar på Mellanöstern- och Nordafrikastudier, detta i en tid då arabiska inte var vårt största invandrarsspråk, utan sågs som ett språk för ett fåtal nördiga akademiker i universitetsvärlden.

DICK HARRISON

Digerdöden
(Historiska media)

Under medeltiden dog uppemot en tredjedel av Europas befolkning i digerdöden. Den drabbade kontinenten med full kraft, sjukdomsförloppet varade bara ett par dagar och slutade nästan alltid med döden. Dick Harrison blandar personöden med beskrivningar av epidemins spridningsvägar, hur farsoten grep in i medeltidsmänniskans vardag och kulturella och andliga liv och orsakade enorm förödelse.

NILS HANSSON & JONATAN WISTRAND

Explorations in Baltic Medical History 1850–2015

(Boydell & Brewer)

I den här antologin bidrar läkare, historiker, geografer, litteraturvetare och etnologer. Den handlar om medicinsk historia i norra Europa och fokuserar på vad den baltiska delen har bidragit med under 1900-talet och fram till idag – både när det gäller medicin som disciplin och erfarenheten av sjukdom. Olika traditioner, kulturer och vetenskapliga stilar har mötts när den medicinska kunskapen har brett ut sig i denna region som omvandlats socialt flera gånger. Vi får också läsa om hur medicinska idéer utvecklats över Östersjön, vilka konfliktråden som funnits och hur tekniska och ekonomiska aspekter spelat roll.

Insatser för att främja hälsa bör bedrivas på såväl individnivå som på organisatorisk nivå visar en ny rapport. Men från universitetets sida saknas ett strukturerat arbetssätt kring insikten att fysisk träning hänger ihop med studenternas psykiska hälsa och studieresultat. Det menar Rickard Benediktsson, vd på Gerdahallen.

Fysisk träning främjar studieprestationen

Nästan varannan student uppger besvär av ångslan, oro eller ångest. Högskolor och universitet är därmed en viktig arena för att nå unga vuxna med insatser som främjar psykisk hälsa och förebygger psykisk ohälsa. Det skriver Folkhälsomyndigheten i en rapport som publicerades 6 september 2018.

Psykisk ohälsa är den vanligaste orsaken till att studenter söker sig till en studenthälsomottagning. Jämfört med yrkesverksamma uppger fler studenter att de har besvär i form av nedsatt psykiskt välbefinnande, stress, ångslan, oro eller ångest.

Vi som arbetar med träning vill välkomna en dialog kring hur vi gemensamt kan jobba med det förebyggande arbetet. Med träning avses fysisk aktivitet med pulshöjande effekt som sker i grupp eller enskilt utan tävlingsmoment.

VÅR VERKSAMHET ERBJUDER TRÄNING i gym samt gruppträning. Att möta individen och erbjuda träning på olika nivåer, med olika intensitet och olika inriktningar ser vi som en självklarhet. Vi är skrämda över den utveckling vi ser kring psykisk ohälsa hos unga studenter.

Det finns många bekräftade studier som visar att fysisk aktivitet är effektivt för att förebygga och behandla oro, nedstämdhet och depression. När vi rör på oss och får förhöjd puls bildas det egna "må-bra-hormonet", endorfin och det får även en kvarstående effekt. Varför är det då så många som avstår träning när den samlade

kunskapen säger att det höjer studieprestationen? Det bottenar i fyra saker:

- Det saknas vanor från tidig ålder och/eller vanor bryts i samband med förändringar som det innebär att börja studera, ofta på annan ort.
- Det finns en mental minnesbild av träning som något negativt och jobbigt och det kopplas ofta ihop med händelser långt tillbaka i livet.
- Det saknas ett strukturerat arbetssätt från lärosätets

sida kring hur arbetet och förståelsen för detta område ska bedrivas. Detta inkluderar Studenthälsan som har ett uppdrag inom respektive lärosäte.

- Tydliga kopplingar till studieresultat saknas och

kopplingarna mäts inte på ett återkommande och akademiskt arbetssätt.

”Varför är det då så många som avstår träning när den samlade kunskapen säger att det höjer studieprestationen?”

FÖRFATTARNAS SLUTSATS i rapporten är att insatser för att främja befolkningens hälsa bör bedrivas på såväl individ- och gruppnivå som på organisatorisk och strukturell nivå, och universitet och högskolor kan främja studenternas psykiska hälsa och förebygga psykisk ohälsa genom att skapa och utvärdera stödjande fysiska, sociala och akademiska miljöer.

Vi vill fortsätta vårt viktiga arbete och välkomnar fler i det arbetet. Frågan om den psykiska ohälsan hos landets studenter behöver tas på allvar och kräver handlingskraft.

RICKARD BENEDIKTSSON
VD GERDAHALLEN

Att fika och luncha tillsammans är ett sätt att återhämta sig under arbetsdagen. FOTO: SHUTTERSTOCK

Återhämta dig – under arbetsdagen!

ÅTERHÄMTNING. Lämnar du jobbet fylld av energi och med lust på vad resten av dagen har att bjuda? Om inte – kanske det är värt ett försök att återhämta sig bättre under arbetsdagen.

Lina Ejlertssons avhandlingsarbete handlar om återhämtning för personal i en av de mest stressande arbetsmiljöerna – vårdcentralerna.

Hon menar att vi har en viss mängd energi som antingen töms eller fylls på under arbetsdagen.

– Jag vill gärna kunna se på mitt jobb och min fritid på samma sätt, man gör saker som man tycker om att göra, med människor man trivs med, säger Lina Ejlertsson, doktorand i samhälls- och allmänmedicin

OFTA FÅR VI HÖRA att vi ska vila upp oss under kvällen eller helgen, men Lina Ejlertsson menar att vi kan återhämta oss under arbetsdagen.

– I min forskning undersöker jag möjligheten att gå hem med mer energi, säger hon och tillägger att en av deras studier har visat att det är möjligt.

Även om hon har studerat vad som hjäl-

Variation, gemenskap och en känsla av hanterbarhet är faktorer som bidrar till återhämtning på jobbet, enligt Lina Ejlertsson.

FOTO: PRIVAT

per personal i vården att inte bli slutkörda av arbetet, är det rimligt att tro att resultaten kan vara överförbara till andra yrkesgrupper. 2013–2014 genomfördes ett projekt om salutogena arbetsfaktorer, det vill säga vad får medarbetarna att må bra – trots pressen och stressen på jobbet. Alla 26 vårdcentraler i Nordöstra Skåne deltog. Huvudresultatet i denna studie var att den absolut viktigaste faktorn för självskattad hälsa var återhämt-

ning. Inte alla kände sig slitna efter arbetet, trots att vårdcentralerna ofta var underbemannade.

– Det är viktigt att tillägga att det finns stora organisatoriska problem i vården som sliter på personalen och som inte löses med "ta ett djupt andetag".

2015 började det nuvarande projektet med en kvalitativ studie av vad återhämtning på jobbet är. Tre faktorer utkristalliserade sig: variation, gemenskap och en känsla av hanterbarhet.

– Det handlar om att variera uppgifter som kräver mycket hjärna med mer monotona uppgifter. För mig är det till exempel återhämtning att mata in enkätsiffror.

Variation behövs inte bara när det gäller arbetsuppgifter, utan även i arbetstempo och plats.

DEN ANDRA FAKTORN som var avgörande för återhämtning var gemenskapen. Vissa vårdcentraler behövde jobba 100 procent med gemenskapen, något som ofta handlade om att hitta gemensamma mål att arbeta mot. Även teambuilding kan vara bra initialt om man inte känner varandra utanför arbetet, menar Lina Ejlertsson.

– Att skratta, småsnacka och uppmunt-

på gång.

ra varandra på jobbet visade sig betyda mycket för hur personalen återhämtade sig. Negativ energi däremot dränerar.

Den tredje faktorn handlade om en känsla av kontroll, hanterbarhet. En av de viktigaste sakerna var att hinna göra klart en uppgift innan man måste påbörja nästa. Även att ledningen lyssnar och att det är möjligt att påverka sin arbetssituation var viktigt.

NÄSTA STEG för forskarna var att genomföra skraddarsydda interventioner på sex utvalda vårdcentraler. Tillsammans med vårdpersonalen förde forskarna in olika typer av ökad återhämtning – utifrån variation, gemenskap och hanterbarhet – i verksamheten. Nu ska data analyseras och ett antal fokusgruppsintervjuer genomföras.

– Det ska bli jättespännande att se hur interventionerna har påverkat medarbetarnas upplevelse av återhämtning och välmående, säger Lina Ejlertsson.

JENNY LOFRUP

FOTNOT. Projektet heter "Återhämtning i arbetet – ett interventionsprojekt för bättre hälsa bland medarbetare i primärvården". Det tidigare projektet hette "Salutogena arbetsfaktorer i skånsk primärvård"

TRE TIPS FÖR ÅTERHÄMTNING UNDER DAGEN

VARIATION – försök variera typen av arbetsuppgifter och arbeta olika intensivt. Byt kroppsställningar – sitt, stå och rör på dig. Sitt inte still mer än 45 min i sträck. Byt miljö under dagen – till exempel under lunchen.

MICROPAUSER – stanna upp och andas, gå runt huset, stretcha, gör plankan – hitta det som funkar för dig.

LUNCHA OCH FIKA GEMENSAMT – bra tillfälle för att koppla bort jobbet. Snacka om annat än jobb!

14 FEBRUARI Vernissage för Love@Lund 2019. I Alumnätverkets utställning Love@Lund får du möta några av alla kärlekspar som har träffats i Lund. Kl 18.00–20.00 Pe-larsalen, Universitetshuset, Lund.

14 FEBRUARI Konsert. LOVE, LOVE, LOVE @Lund. Musik i kärlekens tecken på Alla hjärtans dag. Palaestra vokalensemble under ledning av Cecilia Martin-Löf. Kl 19.00–20.00 på Skissernas Museum. Konserten är gratis men inträde till Skissernas krävs. Gratis för studenter.

18–24 FEBRUARI Sportlov i Vattenhallen. Info: www.vattenhallen.lth.se/Vattenhallen, John Ericssons väg 1, Lund.

20 FEBRUARI Föredrag. "Nollutsläpp i basindustrin". Är det möjligt att uppnå utsläppsfria industrier, och hur ska det i så fall gå till? Professorn i miljö- och energisystem i Lund, Lars J. Nilsson. Kl 18.00–19.30 Atriumhallen, Lunds stadsbibliotek, Lund.

27 FEBRUARI Föredrag. "Vad menas med hållbarhet?" Tomas Björnsson leder en paneldiskussion med statsvetaren Roger Hildingsson och miljövetaren Johanna Alkan Olsson från LU samt miljövetaren Magnus Johansson från Malmö universitet. Kl 18.00–19.30 Atriumhallen, Lunds stadsbibliotek, Lund. Kontakt ludwig.bengtsson_sonesson@cec.lu.se

6–7 MARS Föredrag. "Labor unions, climate change and social movements". Lectures and workshop organized by the Pufendorf IAS and LUCSUS. Kl 10.00–16.00 TBC. Kontakt chad.boda@lucsus.lu.se

8 MARS Seminarium. "#Metoo – och nu då?". Vid seminariet får vi möta namn-

kunniga forskare, företrädare för branschorganisationer och opinionsbildare. Kl 10.00–16.00 Hörsalen SOL-centrum, Helgonbacken 12, Lund. Kontakt: gunilla.jarlbro@kom.lu.se

13 MARS Föreläsning. Ekonomidagen i Lund 2019. Årets tema: Hälsa och ekonomi – är vården och välfärden riktigt kry? Kl 09.15–15.30 Holger Crafoords Ekonomacentrum, Tycho Brahes väg 1, Lund.

6–7 APRIL Forskarhelg – Biologi i Vattenhallen. Om djur som flyttar. Info: www.vattenhallen.lth.se/planetariet/ Kl 12.00–17.00 Vattenhallen Science Center, John Ericssons väg 1, Lund.

8–13 APRIL Hållbarhetsveckan med temat "Transforming our World" har fokus på de globala målen för hållbar utveckling. Kl 8.00–20.00 i Lund. Info: www.hallbarhet.lu.se/hallbarhetsveckan-2019

10 APRIL Föredrag. "Slutet? – ett samtal om klimatfiktion". Författaren Mats Strandberg samtalar med Alexandra Nikoleris från LU som forskar om klimatlitteratur. Arrangeras i samarbete med Litteralund. Kl 18.00–19.30 Atriumhallen, Lunds stadsbibliotek.

11 APRIL Konferens. AIML@LU WS: AI&ML Technologies. Kl 9.30–15.30 i E-huset, Ole Römers väg 3, Lund. För mer information, <http://aiml.lu.se/events/>

disputationer.

För kommande disputationer vid Lunds universitet, se www.lu.se/lup/disputations

Intensiv dansk for svenskere!

24 – 28 juni 2019

Intensiv språkkurs i danska, anpassad för svensktalande. Kursen är kostnadsfri och hålls i Köpenhamn veckan efter midsommar. Varmt välkommen med din ansökan!

Läs mer på cors.lu.se/intensiv-dansk-for-svenskere

Centrum för Öresundsstudier

Årets hedersdoktorer

HEDRADE. Fakulteterna har utsett årets hedersdoktorer som promoveras i Lunds domkyrka den 24 maj. Humanisternas hedersdoktorer meddelades i förra LUM.

EKONOMIHÖGSKOLAN har utsett civilekonom **Anders Dahlvig**, med en lång internationell karriär på IKEA och aktiv i EHLs rådgivande kommitté, samt **Irvine Lapsley** professor em vid Edinburgh University School som varit gästprofessor i Lund.

NATURVETENSKAPLIGA FAKULTETEN har utsett **Stanley Micklavzina**, fysiker vid Oregons universitet i USA. Han har ett stort intresse för att utveckla nya kreativa sätt att lära ut fysik. Den andra hedersdoktor är **Karin Åkerfeldt**, kemi-professor vid Haverford College i USA.

JURIDISKA FAKULTETEN har utsett professor **Jan Pedersen**, Århus universitet, som blev den första danske professor i skatterätt och som fått stort genomslag i nordisk skatterättsforskning, samt **Heikki Pihlajamäki**, professor i komparativ rätts historia Helsingfors universitet.

Anders Dahlvig.

Irvine Lapsley.

Stanley Micklavzina.

Karin Åkerfeldt.

Jan Pedersen.

Heikki Pihlajamäki.

MEDICINSKA FAKULTETEN har utsett företagsbyggaren och mecenaten **Bo Hjelt** som på olika sätt stödjer forskning som förebygger ryggmäragsbräck, och den internationellt framstående glykobiologiforskaren professor **Henrik Clausen** vid Köpenhamns universitet.

SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FAKULTETEN har utsett journalisten **Tomas Ramberg** som är verksam som inrikespolitisk kommentator vid Dagens Eko och han deltar också i poddradioprogrammet Det politiska spelet.

LUNDS TEKNISKA HÖGSKOLA, LTH, har utsett författaren och professorn **José van Dijck** vid Utrecht universitet, **Tord Kjellström** som arbetar med klimatfrågor och **Arne Staby**, forskare vid Novo Nordisk.

TEOLOGISKA FAKULTETEN har utsett **Corinna Körting**, professor med framstående insatser inom den bibelvetenskapliga forskningen vid Hamburgs universitet, och **Mark Nanos**, med mångårig och nydanande forskning i gränslandet mellan nytestamentlig exegetik och judaistik vid University of Kansas.

Bo Hjelt.

Henrik Clausen.

Tomas Ramberg.

José van Dijck.

Tord Kjellström.

Arne Staby.

Corinna Körting.

Mark Nanos.

hänt.

REDAKTÖR: MARIA LINDH

Högt rankade medicinare

Två svenska forskare, **Åke Lernmark** seniorprofessor vid Lunds universitet och **Johnny Ludvigsson** vid Linköpings universitet rankas bland de allra främsta experterna i världen på typ 1-diabetes. Bakom utnämningen står Expertscape som baserar sin ranking på artiklar i den internationella medicinska databasen PubMed.

J.W. Runebergs pris till Leif Groop

J.W.Runebergs pris år 2019 tilldelas professor **Leif Groop** för hans banbrytande forskning i diabetes. Priset (en medalj och ett penningbelopp) delas ut av Finska Läkaresällskapet för framgångsrik vetenskaplig verksamhet inom medicin.

Åtta miljoner till årets Söderbergforskare

Ragnar Söderbergs stiftelse har delat ut anslag till årets Söderbergforskare. Summan om åtta miljoner kronor gick till **Charlotta Böiers**, forskare vid Avdelningen för molekylärmedicin och genterapi, och hennes forskning kring spädbarnsleukemi.

Charlotta Böiers.

110 miljoner till biologiska läkemedel

Vinnova, RISE, Lunds universitet, Malmö universitet och tolv företag satsar 110 miljoner under sex år på ett forskningscentrum för att utveckla biologiska läkemedel. Satsningen bedöms kunna bli en injektion för den svenska life science-sektorn, och vara till gagn för alla de patienter som behöver den här typen av medicin.

Marie Wahlgren, professor i läkemedelsteknologi vid LTH, är vice föreståndare för centrumet för läkemedelsutveckling, NextBioform, som redan varit igång ett år.

Patrick Amsellem och Per Karsten mottog sina silvermedaljer under LU:s årshögtid.

Museichefer tog emot LU:s silvermedalj

Lunds universitets silvermedalj har tilldelats **Patrick Amsellem**, **Per Karsten** och **Margot Wallström**.

Under Margot Wallströms ordförandeskap i universitetsstyrelsen genomfördes bl.a. viktiga satsningar för att öka antalet kvinnliga professorer, löd en del av motive-ringen. Genom chefen för Historiska museet, Per Karstens försorg fick världen stifta ny be-kantskap med Peder Winstrups kvarlevor och livet i Lund på 1600-talet. Under hans ledning kunde också museet i december 2018 åter- invigas efter en omfattande ombyggnation. Skissernas museum har under Patrick Amsel- lems ledning etablerats som en verklig mötes- plats för konst och vetenskap över disciplin- ränserna där både lärare, forskare, studenter och inte minst allmänheten har fått en väl- komnande och upplyst plats att vallfärda till.

Fem LUM-redaktörer firade 50-årsjubileum

I december firades LUM:s 50-årsju- bileum med bland andra samtliga redaktörer sedan starten 1968. På bakre raden syns nuvarande redak- tören **Jenny Loftrup** som tillträdde 2017, **Britta Collberg** 1995–2003 och **Maria Lindh** 2003–2017. På främre raden syns **Christer Hjort**, 1970–1995 och **Ulf Henrikson** 1968–1970.

Grattis Jan Lexell...

...professor i rehabiliterings- medicin, till SCIF:s stora pris i idrottsvetenskap på 100.000 kronor. Priset har du fått för din "högkvalitativa forskning kring fysisk aktivitet, träning, idrott, musiker, äldre och idrotts- medicin".

Hur känns det?

– Det är en stor ära att bli uppmärk- sammad på detta sätt. Med tanke på vilka svenska forskare som fått priset sedan starten för snart tjugo år sedan är jag mycket hedrad över att få detta pris.

Vad betyder det för dig och din forskning?

– Priset är oerhört uppmuntrande och stimulerande för mig och mina med- arbetare. Fysisk aktivitet, idrott och idrottsmedicin har allt sedan min tid som medicinstudent och doktorand varit en stor del av min vetenskapliga och kliniska verksamhet i över trettio år.

Vad forskar du om just nu?

– Sedan många år ägnar jag mig åt forskning om fysisk aktivitet för

Jan Lexell – glad pris- tagare.

FOTO: KENNET RUONA

personer med funktionsnedsättning. Just nu medverkar vi i ett interna- tionellt nätverk som utvecklat evi- densbaserade riktlinjer för personer med ryggmärgsskada som ska spridas inom bland annat sjukvården. Detta har vi själva studerat hos äldre med ryggmärgsskada som levt länge. En av mina doktorander ska disputera på en avhandling om skador och sjukdomar hos svenska paralympier och vi har utvecklat en e-hälsoapplikation där idrottarna registrerat sina skador. Och jag arbetar också med andra forskare i International Paralympic Committee med att sammanställa data över skador och sjukdomar från senaste vinterspe- len i Sydkorea.

FOTNOT. SCIF är en förkortning av Sveriges Centralförening för Idrottens Främjande

Rosenbergpriset till musikdramatisk tonsättare

Kent Olofsson, lärare på Musikhögskolan i Malmö, blev årets Rosenbergpris- tagare 2018. Priset på 75.000 kronor delas ut av Föreningen svenska ton- sättare till en tonsättare

Kent Olofsson.

med betydelsefull och nyskapande verk- samhet bakom sig. I prismotiveringen kan man läsa om Kent Olofssons långa karriär med ständigt nytänkande inom allt från elektroakustisk musik till forskning och skapande av musikdramatik.

Hallå Lina Maria Ellegård...

... forskare i nationalekonomi, som är med och arrangerar Ekonomidagen 2019 – en ny populärvetenskaplig dag med många föreläsningar och samtal på temat ”Hälsa och ekonomi – är vården och välfärden riktigt kry?”.

Är vården och välfärden riktigt kry?

– Det är en bra fråga och det finns vissa indikationer på att den inte är det. Jag hoppas att den avslutande paneldebatten om den svenska sjukvårdens utmaningar ska ge svar på den frågan.

Moderator för den debatten är Suzanne Axell från SVT:s ”Fråga doktorn”. Vad är tanken bakom det valet?

– Hon är drivande och intresserad av dessa frågor och så är hon ju populär och det är roligt.

Varför ska ekonomer syssla med hälsofrågor?

– Det finns minst tre skäl. Dels är ekonomer intresserade av humankapital, och hälsan är viktig i det sammanhanget. Dels finns det många intressanta vinklar på samspelet mellan individ, hälso- och sjukvård och finansierare. Slutligen finns även bland medicinare ett stort intresse för hälsoekonomiska utvärderingar av behandlingars kostnadseffektivitet.

Vad hoppas ni uppnå med dagen?

– Det vore kul med en ökad medvetenhet hos både allmänheten och inom vården

om vad ekonomer som forskar om hälso-relaterade frågor kan bidra med.

Programmet spänner över ett brett spektrum i parallella sessioner. Det handlar om allt från oavlönade anhöriga i vården till e-hälsa. Hur ska man prioritera?

– Svårt. Jag skulle vilja gå på allt. Men det finns något för alla, oavsett om man är mest intresserad av samspelet mellan socioekonomi, vårdinsatser och hälsa, eller av systemfrågor såsom principer för styrning och resursfördelning.

Medicinsk etik finns också med i programmet?

– Ja, professor Sven-Erik Sahlin som också sitter med i Statens medicinsk-etiska råd, ställer frågan om ekonomer kan prioritera. En pikant fråga då det brukar sägas att ekonomi handlar om att hushålla med resurser. Mycket inom hälso- och sjukvården handlar ju om prioriteringar och där kommer etiken in.

Ekonomidagen hålls för första gången i år. Är den tänkt som ett årligt återkommande arrangemang?

– Ja, åtminstone under de tre kommande åren som det nyinstiftade priset Jan Söderberg Family Prize in Economics and Management ger oss de finansiella möjligheterna att arrangera den. Och det blir nya teman varje år.

TEXT: MARIA LINDH
FOTO: HÅKAN RÖJDER

EKONOMIDAGEN

Ekonomidagen arrangeras på Ekonomihögskolan den 13 mars och är öppen för alla. Fri entré. Anmälan senast den 28 februari. Mer information om programmet finns på www.ehl.lu.se

FAMILJEN JAN SÖDERBERGS PRIS I EKONOMI

Priset delas ut dagen före Ekonomidagen till en forskare inom ekonomi och management. I år, som är första gången priset delas ut, går det till Marianne Bertrand, belgisk-amerikansk nationalekonom verksam vid University of Chicago Booth School of Business. Prissumman är en miljon kronor.